

Economisch - Statistische Berichten

47e JAARGANG - 24 OKTOBER 1962 - No. 2360

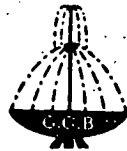

DIT IS DE Silent Glow destroyer

een papier
verbrandingsoven
voor het volledig
vernietigen van:

- * vertr. en geheime papieren
- * acten
- * documenten
- * tekeningen
- * systeemkaarten
- * boeken
- * polissen
- * foto's enz. enz.

VRAAGT UITGEBREIDE FOLDER
importeur voor de Benelux

gebr. Geertjes NV

Telefoon (05920) 4646 **assen**

DEPARTEMENT VAN DEFENSIE

Bij de afdeling efficiency en administratieve organisatie van het Ministerie van Defensie te 's-Gravenhage, bestaat de mogelijkheid tot plaatsing van een

LEIDENDE KRACHT

welke tot taak zal hebben leiding te geven aan een aantal medewerkers bij het moderniseren van administratieve organisaties op zeer uiteenlopend gebied en van zeer uiteenlopende omvang.

Indien de belangstelling van betrokkene daarnaar uitgaat kan zijn taak zich ook uitstrekken tot het gebied van de administratieve automatisering.

Gegadigden die in het bezit zijn van een accountantsdiploma (N.I.V.A. of V.A.G.A.), dan wel gevorderd zijn met hun studie op dit gebied, hebben voorkeur.

Schr. soll. onder vermelding van no. P. 197/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) kunnen worden ingediend bij het hoofd van het bureau Personeelsvoorziening en vorming van de afdeling burgerpersoneel van het Ministerie van Defensie, Kalvermarkt 32 te 's-Gravenhage.

R. MEES & ZONEN

Bankiers en assurantiemakelaars
ROTTERDAM

Executele
en bewindvoering.
Beheer
en administratie
van
vermogens

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40: Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, -Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,— overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers;
J. Tinbergen; Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Het vierde Franse plan

Een rationele bespreking van het plan¹⁾ vereist een benadering langs twee kanten, die van de middelen en die van de bestedingen. Wat de eerste betreft, het plan voorziet in een stijging van 24 pCt. van de bruto binnenlandse produktie (niet te verwarren met het bruto nationaal produkt) voor de periode 1962-65, zijnde 5,5 pCt. per jaar. Dit streefcijfer op zichzelf kan, historisch gezien, niet direct ambitieus worden genoemd. Er zijn evenwel hinderenissen, die later aan de orde komen.

Bij de keuze van het groeicijfer heeft o.a. een rol gespeeld het scheppen van ca. 1 mln. extra arbeidsplaatsen tegen 1965. De groei van de beroepsbevolking zal dan naar verwachting 180.000 hebben bedragen. De modernisering van de strijdkrachten alsmede een verkorting van de eerste oefening zullen 190.000 man, een verdere rationalisering van de landbouw 270.000 man vrijmaken. Tenslotte verwacht men een immigratie van 290.000 personen.

Als doeleinden worden genoemd: krachtige steun aan de technische research, sociale steun aan ouden van dagen, repatrianten en boeren in de probleemgebieden; de eerder gesignaleerde modernisering van het leger; economische steun aan de minder ontwikkelde landen in het bijzonder die van de Franse Gemeenschap en last but not least grotere investeringen in „sociaal kapitaal” zoals scholen, ziekenhuizen, watervoorzieningen, sanering van steden en dorpen, beter publiek vervoer, enz.

Uit de aard der zaak is een groeicijfer van 24 pCt. een gemiddelde der groeicijfers voor de verschillende grote sectoren. Deze zullen hier in het kort worden weergegeven: de produktie van de landbouw zal met 19 pCt. toenemen daar de afvloeiing uit de landbouw meer dan gecompenseerd wordt door een verwachte stijging van de arbeidsproduktiviteit. Meer aandacht zal worden besteed aan de bevordering van een betere produktoriëntatie en van een grotere sociale pariteit. Andere geprojecteerde groeicijfers zijn: energievoorziening + 24 pCt.; metaalindustrie + 23 pCt.; chemische industrie + 29 pCt., gepaard gaande met een verdere concentratie en specialisatie en een verwachte voortgaande stijging van plastics en synthetische vezels; woningbouw + 23 pCt.; industriële bouw en transport + 32 resp. 21 pCt.

Wat de bestedingen betreft: de particuliere consumptie zal slechts met 22,5 pCt. mogen stijgen teneinde een toeneming van de investeringen met 30,7 pCt. mogelijk te maken, waarvan produktieve investeringen met 28,6 pCt. en sociale investeringen met 51 pCt. Aan dit laatste punt

¹⁾ Zie ook „Vier Franse vierjarenplannen” in „E.-S.B.” van 17 oktober jl.

wordt in het plan, zoals boven reeds is vermeld, grote aandacht besteed, waarbij men de Amerikaanse „gadgets-economy” wil vermijden.

Bij het opstellen van het plan heeft het ramen van de buitenlandse handel bijzondere aandacht gekregen, vooral nu de Gemeenschappelijke Markt tot verdere ontplooiing komt. Hierbij gaat een buitentarief optreden dat lager zal zijn dan het Franse basistarief, hetgeen, samen met de verlaagde douanetarieven binnen de E.E.G., het land in toenemende mate bloot zal stellen aan buitenlandse concurrentie. In de verwachting dat een toenemende produktiviteit erin zal slagen Frankrijks concurrentievermogen te versterken alsmede dat de exportbevorderende politiek van de overheid zal worden gecontinueerd, wordt een overschot op de handelsbalans van NF. 7,2 mrd. geraamd (prijzen 1961) tegenover 6,6 mrd. in 1961. Met name worden grote stijgingen verwacht in de export van landbouw- en chemische produkten en in die van de machine-industrie. Het saldo van de lopende rekening dat in 1960 \$ 620 mln. bedroeg wordt voor 1965 geraamd op \$ 810 mln.

Uiteraard kan men zich, het plan overziende, afvragen hoe groot het werkelijkheidsgehalte is. Een aantal factoren kan worden genoemd die de realisering in gevaar brengen. In de eerste plaats is daar de interdependentie tussen de sectoren. Meer dan ooit geldt hier, gezien het de gehele economie omvattende karakter, dat een aanzienlijke afwijking t.o.v. de raming in een of meer sectoren gevolgen heeft voor het gehele plan. Een andere hindernis is de huidige arbeidsschaarste: het plan voorziet dan ook niet in een arbeidstijdverkorting, blijkbaar met instemming van de vakbonden. Tenslotte blijft de ontwikkeling van de buitenlandse handel en daarmee samenhangend de loonontwikkeling in elke planning de grote onbekende. Evenwel staan hier een aantal gunstige factoren tegenover, w.o. meer kennis van en vertrouwen in de toekomst²⁾.

De ontwikkeling in 1962 wijst op een ruime realisering van de genoemde groeicijfer van 5,5 pCt. Voor 1963 is zelfs een verhoogde norm, nl. van 6 pCt. onderzocht³⁾. Officiële kringen verwachten derhalve niet dat de conjuncturele of zelfs de interne politieke ontwikkeling het vierde plan op losse schroeven zullen zetten. Franse werkgeverskringen zijn evenwel meer sceptisch.

²⁾s-Gravenhage.

Drs. G. R. OTTEN.

³⁾ Zie Drs. M. Hart: „Een Franse les” in „E.-S.B.” van 4 juli jl.

³⁾ Zie „Le Monde” van 7/8 oktober 1962.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Het vierde Franse plan, door Drs. G. R. Otten...	1027	Bedrijfseconomische notities:	
De toekomst van de vakbeweging, door Prof. Mr. N. E. H. van Esveld.....	1028	In hoeverre zijn investeringen „op de groei” verantwoord?, door Dr. F. W. C. Blom....	1039
Behoeft aan recreatiegebieden in de Randstad Holland, door A. N. J. Vriens.....	1033	Boekbespreking:	
Bedrijfspensioenen blijven achter bij ondernemingsregelingen, door L. S. Beuth.....	1035	T. J. Korthof: Fiscale investeringsfaciliteiten. Investeringsaftrek, vervroegde afschrijving, bespr. door Drs. J. C. P. A. van Esch.....	1041
Europa-bladwijzer No. 16.c.....	1036	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman...	1042

De toekomst van de vakbeweging¹⁾

Mijnheer de voorzitter, Mijne Heren,

Het getuigt wellicht van hoogmoed om een bijeenkomst als deze over de „toekomst van de vakbeweging” te willen toespreken: immers, mijn tijd is beperkt, namelijk een half uur, terwijl het onderwerp uitermate veelomvattend en ingewikkeld is en de toekomst duister lijkt als koffiedik. Ik heb met deze lezing dan ook in mijn maag gezeten, doe dat met dit onderwerp trouwens al jaren, waarbij ik niet wil verhelen, dat sommigen (natuurlijk niet Uw leden) met de vakbeweging in hun maag zitten, misschien ik zelf soms wel, nl. als voorzitter van het centrale rijksambtenarenoverleg!

Misschien is dit reeds genoegzame verklaring van de keuze van mijn onderwerp. De vakbeweging is namelijk een gegeven en we zullen nú moeten weten wat haar toekomst zal brengen. „In het heden ligt het verleden, in het nu wat worden zal”, aldus Bilderdijk.

Maar we zullen nu óók moeten weten hoe ons standpunt ten opzichte van de nááste toekomst moet zijn. De noodzaak hiervan drong zich opnieuw aan mij op, toen ik kennisnam van hetgeen staatsraad Van Rhijn in het voorlaatste nummer van S.M.A.²⁾ schreef over de bekende rede van Mr. J. Meynen bij de uitreiking van de Sijthoffprijs. De heer Van Rhijn stelde bij de suggesties van de heer Meynen tot taakverruiming, nieuwe vormen van leidinggeven en het zelfstandiger maken van bedrijfs-onderdelen „de aansluiting bij de vakbeweging” te hebben gemist. En hij vervolgde met: „Het sympathieke streven naar een grotere mondigheid van de individuele arbeider heeft veel meer kans van slagen, wanneer ook de vakbeweging daarbij actief wordt ingeschakeld en de schijn van paternalisme vermeden”²⁾.

Met deze opmerking, mijnheer de voorzitter, zijn wij nu in medias res, want het is voor mij nu precies de vraag of de vakbeweging hierbij moet worden ingeschakeld. In dit halve uur zal ik proberen een antwoord te vinden; méér door gegevens bijeen te brengen en hardop te denken dan door een oordeel te vellen of conclusies te trekken.

Gegevens zijn er genoeg: in het buitenland verschijnt er zowat iedere maand een boek, hetzij over de vakbeweging zelf, hetzij over de medezeggenschap, hetzij over het stakingsverschijnsel. Hoewel ik van de buitenlandse literatuur zo nu en dan wel gebruik zal maken, bevredigt zij over het algemeen niet. De sociale en soms ook fiscaal-morele opvattingen verschillen daar hemelsbreed van die hier te lande, zodat daarmee ook sociaalrechtelijke maatregelen een heel andere achtergrond hebben. Over begrippen als vakverenigingen, klassen- of belangenstrijd, samenwerking van werkgevers en arbeiders, ondernemings-integratie, enz. spreken wij letterlijk en figuurlijk een andere taal.

In het binnenland volstaan wij met brochures en redevoeringen, gelukkig, maar op de vraag of deze wel een bijdrage leveren tot de oplossing van de problematiek der vakbeweging kan ik slechts aarzelend antwoorden. Wel worden zeer openhartig de moeilijkheden geschetst die de

vakbeweging momenteel op haar pad ontmoet, maar niet waagt men zich aan een prognose van de toekomstmogelijkheden.

Zo stelde minister Veldkamp in zijn toespraak tot het N.V.V.-congres deze zomer zeer duidelijk vast, dat — niet ieder de snelle ontwikkeling van strijdorganisatie tot samenwerkingsorgaan heeft kunnen verwerken; — er een spanning tussen leiding en leden bestaat; — de massaliteit der vakbeweging zich moeilijk verdraagt met de toenemende differentiatie in de arbeiderswereld; — er strijd kan bestaan tussen het groepsbelang der vereniging en het algemene belang dat zij in het huidige georganiseerde overleg mede moet dienen.

Maar hij waagde zich — begrijpelijk overigens, — niet aan de vraag naar de toekomstmogelijkheden van belangen- en strijdorganisaties in een tijdperk, waarin ook reeds de economische politiek gericht is op een zo groot mogelijke sociale zekerheid voor het gehele volk.

Hans Fallada's beklemmende vraag uit de jaren dertig „Kleiner Mann was nun?”, is ook de vraag van vandaag, want — en hierover bestaat geen meningsverschil — het gaat om de mensen en niet om de instituties.

Ook in de kringen der vakbeweging wordt deze vraag gesteld, doch, al zal men ook daar wel de erkenning tegenkomen dat de vakbeweging slechts middel en geen doel mag zijn, men kan ervan overtuigd zijn dat men niet gauw zal erkennen dat het doel bereikt is. Door drie omstandigheden is men daar de hand in eigen boezem gaan steken:

— het wegvallen van de oude en principale strijd-objecten;

— de onvoldoende groei en het grote aantal roeyementen;

— de resultaten van de sociologische onderzoeken naar de interne communicatie en naar de werking van de ondernemingsraden.

Maar het antwoord heeft meer weg van „wishful, zelfs „wistful” thinking” dan van het besef van de werkelijkheid en van de reële kansen (hoewel het uiteraard ook mogelijk is, dat men consequenties wel ziet of vreest, maar nog niet kan of wil erkennen). Men schetst namelijk meer verlangens naar nieuwe taken dan kansen voor nuttige en vruchtdragende actie of — en dit is ernstig, hoewel het gelukkig nog niet vaak voorkomt — men zoekt zijn toevlucht tot het aanblazen van latente ontevredenheid.

Laat ik van het eerste een drietal voorbeelden geven:

1. In een toespraak tot de algemene vergadering van Unitas begon de voorzitter van het C.N.V., de heer Van Mastrigt, met vast te stellen, dat de „werknemers in Nederland vaste grond onder de voeten hebben gekregen” en dat daarmee de eerste taak van de vakbeweging, namelijk de in het moeras gezonken arbeider omhoog te halen door zijn directe belangen te behartigen, was volbracht. En hij liet daarop de conclusie volgen: „Nu kan de vakbeweging praten over hogere en belangrijker vraagstukken. Nu gaat het om zaken als de rechtsvorm van de onderneming, winstdeling, p.b.o. en bezitsvorming”³⁾.

³⁾ „De Gids” van 23 juni 1962.

¹⁾ Rede, uitgesproken op 12 oktober 1962 door Prof. Mr. N. E. H. van Esveld, hoogleraar aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool te Rotterdam, ter gelegenheid van de algemene ledenvergadering van het Verbond van Nederlandsche Werkgevers te Eindhoven.

²⁾ „Sociaal Maandblad Arbeid” van september 1962, blz. 523.

2. Voorts moeten in dit verband worden opgesomd de suggesties voor — wat ik dan maar zal noemen — de taakverruiming der vakbeweging, die de directeur van de socialistische arbeidersgemeenschap De Woodbrookers, Dr. A. van Biemen, deed op een conferentie over „De functie van de vakbeweging in de maatschappij van nu en straks” ⁴⁾. Ik noem hieruit:

- het goed laten functioneren van de ondernemingsraad;
- intensieve bemoeiing met de vakopleiding;
- zich bezighouden met een grotere spreiding van verantwoordelijkheid in de produktie;
- zoeken naar loonsystemen, die aan menselijke waardigheid en persoonlijke en groepsgewijze verantwoordelijkheid zo goed mogelijk recht doen;
- aandacht schenken aan een rechtvaardig promotiebeleid;

— bestudering van de invloed van gemechaniseerde of zelfs geautomatiseerde produktie op de arbeidsbevrediging.

3. Tenslotte Dr. W. Albeda, de secretaris van het C.N.V., op een studiedag van personeelchefs en maatschappelijke werkers, die de gedachte opperde dat de vakbonden kunnen meehelpen aan de integratie van de onderneming door:

- zich te richten op de scholing en vorming;
- mee te denken en te werken met het personeelsbeleid;
- de werking van ondernemingsraden en andere bedrijfsorganen te stimuleren ⁵⁾.

⁴⁾ „De Vakbeweging” van 31 juli 1962.

⁵⁾ Zie: „De Onderneming” van 1962, blz. 433 e.v.

SECRETARIAAT N.E.I.

De heer Drs. J. R. Zuidema, algemeen secretaris van de Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut en lid van de commissie van redactie van „E.-S.B.”, heeft zich in verband met zijn werkzaamheden als lector aan de Nederlandsche Economische Hogeschool genoodzaakt gezien beide eerstgenomde functies per 15 oktober 1962 neer te leggen.

Directeuren van het N.E.I. kunnen het standpunt van de heer Zuidema delen, doch zien hem zeer ongaarne vertrekken. Sinds 1948 was hij aan het N.E.I. verbonden, dat hij begin 1957 in verband met zijn benoeming aan de N.E.H. verliet. Zijn bereidheid om in het midden van dat jaar de helaas door het overlijden van Dr. C. van den Berg opengevallen plaats van algemeen secretaris te bezetten, hebben wij op hoge prijs gesteld. Wij zijn dankbaar voor de periode dat zijn plichtsbeachtiging ons ten goede kwam. Nu hij het accent geheel op zijn hoofdfunctie gaat leggen wensen wij de N.E.H. geluk.

Wij delen mede dat per 15 oktober 1962 de heer Drs. P. J. Montagne is benoemd tot algemeen secretaris van het Nederlandsch Economisch Instituut.

Directeuren N.E.I.

Het actuele probleem der vakbeweging begint zich nu af te tekenen. Er bestaat, zoals gebleken is, vrijwel eensgezindheid over het feit, dat de oude en principale strijdobjecten zijn weggevallen. Evenzeer is men het eens over het bestaan van structurele moeilijkheden, als daar zijn

- strijd tussen groepsbelang en algemeen belang;
- de arbeidsdifferentiatie die niet meer past bij het massale karakter van de voormalige „factor arbeid” (hieronder valt het vraagstuk der categorale organisaties);
- het vacuum (dat is beter dan „spanning”) tussen leiders en leden. Bovendien liggen de strijd voor een rechtvaardiger inkomens- en vermogensverdeling, het meedoen met de loonvorming en het betrokken zijn in de meningsvorming op sociaal-economisch terrein zozeer op het nationale sociaal-economisch-politieke vlak, dat — om Mr. Dr. Van Rhijn te citeren „de vakbeweging haar wensen niet zelf beslissend kan verwezenlijken, omdat de politieke partijen en de volksvertegenwoordigers het laatste woord hebben” ⁶⁾.

Zodat tenslotte als voornaamste taak overblijft de zoëven genoemde bemoeiingen met het sociale beleid van de ondernemer, een taak welke in de geciteerde toelichtingen voor mij nog niet imposant uit de verf komt.

De grote vraag is nu, en dat is de kern van het probleem, of deze resttaken de vakbeweging de komende decennia voldoende bestaansgrond bieden. Of anders en meer principiële gesteld: heeft de vakbeweging bij de sociale organisatie der onderneming structureel een taak? Ik zou deze essentiële vragen willen behandelen aan de hand van drie andere vragen:

1. wat is de taak van een vakvereniging;
2. wat verwachten wij van onze samenleving;
3. op welke krachten steunt deze?

De taak van een vakvereniging.

Een vakvereniging is naar de klassieke opvattingen en weergegeven met de scherpe omschrijving van de Webbs: „a continuous association of wage-earners for the purpose of maintaining or improving the conditions of their working lives” (uitgave 1920, blz. 1). Als zodanig is de vakbeweging „een kind van het moderne kapitalisme” ⁷⁾.

En de klassieke vakvereniging wordt ten voeten uit getekend door Mr. Mok: „Eerst zekerheid, dat het in het kapitalisme vrijwel uitgesloten is de positie van de loonarbeider voor een betere te verlaten, maakt de groei van de vakbeweging mogelijk” ⁸⁾.

Maar, zoals we al gezien hebben, de maatschappij is veranderd en de positie van de loonarbeider zelf is aanzienlijk verbeterd. De vraag wat dit betekent voor de taak der vakbeweging lijkt in een a contrario-redenering niet moeilijk te beantwoorden.

Mok zag een „verschuiving van het bijzondere belang der arbeiders naar het algemeen belang der gehele volksgemeenschap” (blz. 131). De Gaay Fortman ziet hierdoor het belang der vakvereniging afnemen en dat der vakcentrale toenemen. De reeds geciteerde sprekers wezen op het assumëren van taken binnen de onderneming.

En hiermede, mijnheer de voorzitter, zijn wij ook wat de taakomschrijving betreft terug bij het uitgangspunt: de

⁶⁾ Mr. Dr. A. A. van Rhijn: „De vakbeweging in nieuwe banen” in „E.-S.B.” van 25 april jl.

⁷⁾ De Gaay Fortman, in zijn boek „De Vakbeweging”, blz. 7.

⁸⁾ In zijn boek „De Vakbeweging”, blz. 13.

vakbeweging heeft aan de top volop werk (zij het dat dit, zoals wij gezien hebben, problematisch wordt) maar verliest aan de voet een deel van haar taak. En daarmee ook het directe en zichtbare nut voor haar leden, waardoor het klassieke fundament wegvalt.

Wat verwachten wij van onze samenleving?

Wat wij van onze samenleving verwachten is natuurlijk niet met enkele woorden te zeggen, doch mag ik voor dit onderwerp toch wel samenvatten met het beginsel van sociale rechtvaardigheid. Dit begrip moeten wij nochtans niet collectivistisch opvatten; niet een passief bezorgd en verzorgd zijn, maar een actief dienen om gediend te worden. Rechtvaardigheid ten opzichte van individuen, groepen en landen. Rechtvaardigheid, die gebaseerd is op wederkerigheid (do ut des). Rechtvaardigheid die bepaald wordt door het evenwicht tussen het wenselijke en het mogelijke.

Rechtvaardigheid die in het alledaagse verkeer eist dat men steeds de juiste keuze doet tussen eigenbelang en de belangen van anderen en daarom om verantwoordelijkheid vraagt. Rechtvaardigheid die persoonlijke verantwoordelijkheid verlangt omdat zowel in christelijke als wijsgerige zin het gaat om het vrijwillig naleven van het autonome plichtsgebod. Dat is het zélf aanvoelen van normen, het zélf stellen van normen, het uit zichzelf naleven van normen. Dit doel, deze rechtvaardigheid alleen, mag richtsnoer van ons sociale handelen zijn.

Op welke krachten steunt de maatschappij?

De derde vraag — die naar de krachten waarop de samenleving moet steunen — is het moeilijkste te beantwoorden. U zult in deze, met het oog op de tijd sterk besnoeide, rede van mij wel geen sociologisch, politiek en staatsrechtelijk overzicht verwachten. Laat mij volstaan met de laatste honderd jaren en vaststellen dat wij daarin geëvolueerd zijn

- van de overtuiging dat alleen de vrije krachten de maatschappij moeten drijven;
- langs de erkenning dat hierop correcties toegepast moeten worden en
- langs de opvatting dat het de overheid is van wie de drijvende kracht moet uitgaan,
- tot een labiel evenwicht van behoefte aan centrale economische planning (met alles wat daarbij hoort) en een herwinnend geloof in de waarde der maatschappelijke krachten.

Misschien mag ik het voor de huidige situatie zo samenvatten, dat aan de waarde van particulier initiatief en eigen krachtontplooiing niemand meer twijfelt. Het gaat er alleen om wanneer en van wie men de nodige correcties wil laten komen:

- spontaan van vrije maatschappelijke tégenkrachten (countervailing power);
- in overleg van een soort symbiotische zelfoverwinning der groepskrachten;
- planmatig van de overheid;
- van eventuele mengvormen.

Het behoeft geen betoog, dat de vakbeweging de maatschappelijke tegenkracht vormde van het vrije ondernemen en het economisch-politieke liberalisme. Een tegenkracht, zeker in de achter ons liggende periode, die echter, als andere tegenkrachten, haar impuls verliest als de aanleiding wegvalt.

Het behoeft evenmin betoog dat de zelfoverwinning der groepskrachten het (tot nogtoe) niet doet. Ook de overheid willen wij niet als motor, zodat wij terugkomen op de eerste en de laatste van de hierboven genoemde vier mogelijkheden. Tegenkrachten veronderstellen echter primaire krachten, waaruit ze trouwens ook zelf vaak gevoed worden en hiervan is de allervoornaamste de drift tot zelfhandhaving. Hieruit resulteren:

- de drang tot arbeid (waaronder die tot ondernemen begrepen);
 - en de behoefte om te leven en te streven, zoals de mens goed dunkt;
- De vrijheid van arbeid en ondernemen, de vrijheid van consumptie en de vrijheid van geestelijke ontplooiing zijn hiervan afgeleid.

Verwerkelijk en rechtvaardige samenleving dient primair door deze krachten plaats te vinden. Dit betekent sociaal-rechtvaardige ondernemingsverhoudingen behoren primair tot de autonome verantwoordelijkheid van de ondernemer, van het ondernemingsgeheel als zodanig.

Keer ik nu terug tot de kern van het ons bezighoudende probleem, te weten de vraag of de resttaken de vakbeweging in de komende decennia voldoende bestaansgrond bieden, dan moet ik — versterkt door hetgeen hiervoor is gebleken — daaraan opnieuw de vraag koppelen of de vakbeweging voor die resttaken ook structureel het aangewezen orgaan is. In de literatuur zal men hierop geen antwoord vinden, omdat een vraag van deze vergaande strekking niet openlijk gesteld is.

Zelfs G. Briefs in zijn opzienbarende boek van 1952 „Zwischen Kapitalismus und Syndikalismus” gaat nog uit van het alternatief tussen de vakbeweging als „correctief op de gevaren der economie” en de vakbeweging als „politieke commandotroep in de strijd om een nieuwe en dan collectivistische orde” (blz. 172).

Nu ligt, zoals gezegd, de zaak in het buitenland heel anders dan bij ons en ik kan mij voorstellen, dat de vraag:

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN · DELFT

of de vakbeweging in ons land nog wel een toekomst en een structurele plaats heeft, zo niet openlijk gesteld dan toch wel overdacht is.

Legt men zijn oor te luisteren, dan lijkt het nog het heersende oordeel te zijn dat de vakbeweging een onmisbare voorwaarde is voor de handhaving van en de groei naar zo rechtvaardig mogelijke verhoudingen en daarom structureel in onze maatschappij past. (Prof. F. van der Ven vertolkt dit met de opmerking, dat zij een integrerend deel in het maatschappelijk-economisch bestel is geworden.)

De argumenten, vanzelfsprekend komend uit verschillende hoeken, luiden:

1. De maatschappij is nog lang niet ideaal en op het punt van rechtvaardige inkomens- en vermogensverdeling staan wij nog maar aan het begin.

2. Onder de arbeiders bestaat nog een groot wantrouwen jegens de ondernemingsgewijze produktie, waarin de factor arbeid nog geen stem heeft.

3. De ondernemer moet tegen zichzelf beschermd worden.

4. Bij de politieke partijen treft men de angst aan om de drang der met haar geaffilieerde vakbonden naar continuering te frustreren. Laat het dus zoals het is, luidt het politieke parool.

5. Bij de vakbonden zelf wordt alles op alles gezet om als institutie voort te bestaan in welke vorm en met welke taken ook.

6. In de ondernemerskringen treft men een zeker traditionalisme aan: het gaat zo best en er is met de drie erkende centrales een zeker evenwicht van krachten, alsmede een „berekenbare” samenwerking.

7. Men weet wat men heeft en men weet niet wat men krijgt. Hiermee hangt samen de vraag naar het alternatief.

Aan de andere kant is er ook wel een gevoel van onbehagen. Dit uit zich in de volgende groepen van overwegingen:

1. De strijd, om rechtvaardiger lonen is een eindeloze strijd, omdat de horizon der rechtvaardigheidsverlangens wijkt met hun bevrediging. De „countervailing power” wordt dan als de bezem van Goethe's tovenaarsleerling. Daarom zouden de grote en principiële lijnen van het loonbeleid centraal moeten worden vastgesteld en dienen zij niet onder de druk van partiële belangen getrokken te worden. Na de materiële eisen komen, zoals de vakbeweging zelf ook stelt ⁹⁾, de geestelijke en het is de vraag, of hiervoor de vakbeweging de aangewezen promotor is.

2. De vakbonden moeten vechten voor hun ledental, zowel om nieuwe leden te krijgen als bestaande te houden en dit kan een onrustige uitwerking hebben.

3. Het feit, dat zij zo moeten vechten, wijst erop dat zij onvoldoende leven bij de groep als wier enige representant zij zich opwerpen. De lage percentages der georganiseerden, 34 bij de „erkende” centrales, 6 bij de overige, zijn significanter dan men vaak denkt.

4. Ook moet worden betwijfeld of de arbeidsdifferentiatie wel voldoende representatie vindt, of de belangen der horizontale geleidingen niet uiteenlopen en of het ontstaan van „categorale” bonden niet het teken is dat er werking zit in de zuilen, die ons georganiseerde bedrijfsleven schragen.

Beleg modern - beleg in

INTER
UNIE

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

5. De vakbonden verwijten de ondernemers en de ondernemingsgewijze produktie wat tegen alle apparaten met personeel of leden is in te brengen (ambtenaren, verenigingen, scholen, corporaties).

6. Men is zo actief met zijn acties en eisen (doodsbang dat anders de leden weglopen, of een der andere zuilen vóór is), dat ook de goedwillende ondernemer geen kans krijgt voor een eigen verantwoorde sociale politiek op lange termijn.

7. Het begrip voor het wezen van ondernemen is bij de strijdende vakbeweging totaal onvoldoende. Men heeft over het algemeen geen benul van de zorgen om het werk behoorlijk te laten geschieden; laat daarvan althans tegenover de leden niet blijken.

Men is eigenlijk ook anti-ondernemingsgezind en draagt weinig ertoe bij de leden op de noodzaak van aanpakken te wijzen. Het is óók de vakbeweging die de ondernemings-integratie afhoudt. Men simplificeert de onderneming tot een constante winstbron, waartoe alleen bij de oprichting initiatieven moesten worden genomen en risico's gedragen. Men theoretiseert alleen maar over de grote onderneming, hoewel die niet bepalend is voor het huidige sociale vraagstuk.

8. De feitelijke politieke liëring met de grote partijen schaadt de objectieve behartiging der arbeidersbelangen.

De grote vraag: „blijft er een taak voor de vakbeweging en geeft die haar structureel een plaats in het bedrijfsleven?”, laat zich na het voorgaande beslist niet zonder meer bevestigend beantwoorden. Wij kunnen immers niet zeggen: baat zij niet, zij schaadt ook niet. Er zijn onbetwist schadelijke kanten en de goede kanten moeten hiertegen dus ruimschoots opwegen.

Sta mij toe dat ik enige taken naga, uiteraard gericht op de toekomst. Laat ik bij dat woord toekomst, mijnheer de voorzitter, nog eens mogen herhalen, dat de korte duur van deze rede mij niet veroorlooft stil te staan bij het heden en het goede dat er is; dit gestabiliseerde overleg, wordt door mij als uitgangspunt dankbaar aanvaard. Maar wij moeten voort, verder denken en met name de problematiek aandurven van taak en ledenbinding in de toekomst. Ik kom hiermee in het koffiedik terecht, maar ik zei al, dat dit mij niet vrijstelt van de taak een prognose te wagen.

Ik ga van boven naar beneden:

I. De medezeggenschap op macro-economisch terrein.

Deze is wenselijk en werpt goede vruchten af en meen ik verder onbesproken te mogen laten.

II. Het meevoeren der loonpolitiek en het volledig medezeggen bij de loonvorming.

Ook dit acht ik wenselijk, al ben ik van oordeel dat in

⁹⁾ Dr. Van Biemen, t.a.p., blz. 253.

de loonpolitiek coördinatie noodzakelijk is en de overheid het laatste woord moet kunnen spreken, zodat de vakbeweging maar een beperkte taak heeft, welke t.o.v. de leden niet spectaculair is.

III. De economische medezeggenschap op het niveau van de bedrijfstak.

Zij zal een goede bijdrage kunnen leveren tot de zo broodnodige integratie, mits men aan het begrip medezeggenschap niet de inhoud van formeel meebeslissen geeft, doch openstaat voor het feit dat het om meedenken en -doen gaat. Het gaat om het ingeschakeld zijn en het erbij betrokken worden, niet om een formele zeggenschapsstructuur,

— in de eerste plaats omdat, zó een correctie op de drijvende kracht van het vrije ondernemen nodig mocht zijn, deze van de kant der overheid dient te komen;

— vervolgens omdat de medezeggenschap van leiders der vakbeweging het probleem van de eventuele frustratie en het wantrouwen der arbeiders niet oplost;

— in de derde plaats omdat de nog resterende problemen van de arbeider van binnen de onderneming uit moeten worden opgelost en zij, zo het het algemene emancipatievraagstuk betreft, niet specifiek een vakverenigingstaak zijn.

IV. De steun aan de arbeider in zijn werk.

Het laatste probleem, dat ik vandaag kan behandelen, is dat van de individuele arbeider. Dit is het moeilijkste van mijn onderwerp. Het valt niet te loochenen, dat de individuele arbeider vrij machteloos en geïsoleerd tegenover zijn werkgever en de onderneming staat. Hebben de sociale wetgeving, de collectieve contracten en de Wet A.C. hem een rechtspositie gegeven, in zijn dagelijkse doen en laten is hij afhankelijk van zijn werkgever, diens chefs en de sfeer, welke deze in de onderneming laten heersen.

Men oordele niet te licht over:

- de afhankelijke uitvoerende arbeid,
- de monotonie,
- het gebrek aan promotiekansen,
- de geringe beloning, waartegenover de grote auto's, de ruime huizen en het statusvertoon van beter gesitueerden schril afsteken,
- de ondergeschiktheid in alles aan allen, ook de karakters en humeuren van chefs;
- het gevoel niet mee te tellen, enz.

Niet zonder reden wordt gepoogd aan de arbeider een plaats te geven in de ondernemingsstructuur, omdat het inderdaad ontoelaatbaar is dat de arbeider in deze tijd niet krijgt wat een medemens toekomt. Niet zonder reden bogen de vakbonden tegenover het gezag van de ondernemer de collectiviteit van de vakvereniging te plaatsen. Niet zonder reden ziet de vakbeweging hier thans een taak liggen en wil zij een vinger in de brij krijgen.

Veel van de frustratie van de arbeider in zijn werk zal echter naar mijn mening verminderen door de werktijdverkorting. Los hiervan moet echter gesteld worden, dat de primaire verantwoordelijkheid voor het personeelsbeleid bij de ondernemer berust, dat hij hier een taak heeft en de vakorganisatie pas als hij tekort mocht schieten, en zeker niet structureel, d.w.z. organisch als representant in de onderneming van de factor arbeid.

Haar functie en taak zullen op één lijn gesteld moeten kunnen worden met het geweten der samenleving, dat spreekt, als de vrije en verantwoordelijke burger en de

zelfstandige organen tekortschieten. Het geweten spreekt echter pas, als iemand in eigen verantwoordelijkheid tekortschiet. Overwogen zou moeten worden, of in de toekomst geen beroep zou moeten kunnen worden ingesteld tegen on sociaal beleid bij een tripartite samengesteld arbeidsgerecht.

De ondernemer heeft als werkgever van (mede)mensen een zeer zware verantwoordelijkheid, een verantwoordelijkheid die hij zich lang niet altijd ten volle bewust is. Hij is echter niet voor niets leider van een bedrijf en leider van mensen en heeft dan ook te weten, dat zijn leiderschap ook sociale verplichtingen meebrengt. Schiet hij tekort, wendt hij niet al zijn krachten aan om zijn medewerkers te laten meeleven en meedenken met het wel en wee der onderneming en ook te laten meepraten en meebeslissen naar gelang hunner functie, dan verdient hij niet beter dan dat van buiten af pressie wordt uitgeoefend en dat organisaties gaan meepraten, die voor de onderneming wezenlijk „Fremdkörper” zijn en moeten blijven, terwijl voorts beroep op het door mij gesuggereerde arbeidsgerecht ingesteld zou moeten kunnen worden.

De toekomst der vakbeweging. Dát was mijn onderwerp. Tot nog toe behandelde ik alleen de structuur, het aan mijn hoorders overlatende welke gevolgtrekkingen zij zouden willen maken. Denkende over een betere samenleving is de conclusie niet moeilijk: wij zullen vertrouwen moeten hebben in de groepen en in de mensen, om wie het gaat. Dit betekent:

- dat wij vertrouwen moeten schenken;
- dat begonnen moet worden erop te vertrouwen, dat de ondernemers het zelf zullen rooien;
- vervolgens dat uitgegaan moet worden van de logische structuur onzer maatschappij, hetgeen betekent dat wij niet uit angst, dat het wellicht niet goed zal gaan, een controle-orgaan moeten inbouwen dat de „faits et gestes” van de ondernemer op de voet volgt;
- tenslotte dat de vakbeweging wel een taak zal houden bij de persoonlijke steun aan individuele gevallen van arbeiders binnen de onderneming, hoewel een verbeterend begrip van zijn sociale taak aan de ondernemer (met zijn personeelsafdeling) ook hier de eerste en beste en ook meest logische kans geeft.

Het is de vraag of de vakbeweging hiermee en met de eerder genoemde taken op macro-economisch en sociaalpolitiek terrein voldoende aantrekkingskracht zal uitoefenen op de werknemers. De kansen zijn tegen haar. Ook en juist als men grote waardering heeft voor haar werk en men de arbeider tot zelfstandige ontplooiing wil laten komen, zal men de vakbeweging als middel en niet als doel moeten zien en zal men haar niet moeten toestaan zich in het avontuur ener sociaal-economische zeggenschapsstructuur te storten.

Voor de vakbeweging — en dit bewijst ook de recente studie van A. Voigt over de Duitse medezeggenschap — is het een „entweder oder”. Zij is een belangenvereniging en kan niet tegen haar natuur in meedoen met het ondernemersbeleid, want uit de keuze tussen de concurrenten „winst of loon” — om het begrip uit de dissertatie van Van Zutem over te nemen — kan maar door en vanuit één instantie beslist worden. Eén kapitein op het schip!

Het streven van ons allen dient er dus op gericht te zijn, dat de nieuwe samenleving goede kapiteins aan boord brengt. Hier ligt een taak, ook voor Uw Verbond.

Rotterdam.

N. E. H. VAN ESVELD.

Indien in de Randstad Holland zoveel nieuwe recreatiegebieden zouden worden aangelegd, dat gemiddeld 25 m² per persoon ter beschikking zou komen — d.i. de oppervlakte waarover thans iedere inwoner van 's-Gravenhage kan beschikken, hetgeen zeer gunstig afsteekt bij Amsterdam en vooral bij Rotterdam —, zou maximaal 9.000 ha grond aan zijn huidige bestemming dienen te worden onttrokken. Hiervoor zouden vooral de weidegebieden, liggend binnen een straal van ongeveer 20 km van de woonkernen, in aanmerking komen. Een dergelijke onttrekking maakt op het Nederlandse totaal vrijwel niets uit: 0,4 pCt. van het totale aantal weidebedrijven en 0,7 pCt. van de totale weide-oppervlakte. Een globale kostenbegroting leert dat het creëren van 9.000 ha nieuw recreatiegebied in totaal f. 510 mln. zou vergen, d.i. ca. f. 57.000 per ha.

Behoeftte aan recreatiegebieden in de Randstad Holland

In de artikelen ¹⁾ van Mr. F. Goud betreffende de „leefbaarheid” van de Randstad, heeft deze gewezen op enerzijds het zeer beperkte recreatie-areaal dat binnen een straal van 20 km om de grote bevolkingscentra aanwezig is en anderzijds op de grote sommen die jaarlijks in de vorm van garantietoeslagen door het Landbouw-Egalisatiefonds worden uitbetaald voor produkten waarvoor nu al jarenlang moeilijkheden met de afzet bestaan. Terecht merkt Mr. Goud op, dat in de landbouw- en veeteeltsector een subsidieregeling is gegroeid, welke vrijwel niemand meer kan bevatten, maar waarvan wel vrijwel iedereen overtuigd is, dat de „leefbaarheid” van deze subsidies zich zal weten te handhaven.

In het onlangs verschenen artikel ²⁾ van Mr. J. A. Freseman Gratama wordt nog eens overduidelijk aangegeven dat er niet alleen een toename van de produktie op het bestaande areaal plaatsvindt, maar dat dit areaal, ten opzichte van de vooroorlogse jaren, zelf ook is toegenomen! Hierbij komt dan nog, dat ook bij onze E.E.G.-partners — waar het overgrote deel van onze agrarische produkten wordt afgezet — een snel stijgende agrarische produktiviteit valt waar te nemen. Mr. Freseman Gratama kan dan ook niet anders dan concluderen dat de afzetmoeilijkheden in de nabije toekomst belangrijk zullen toenemen. Hij vraagt zich daarom af of het niet gewenst is zich terdege te bezinnen op de mogelijkheden tot inkrimping van het agrarische areaal.

Mij bij bovengenoemde gedachtengang aansluitend zou ik willen stellen: ontrek *die* gebieden aan hun agrarische bestemming welke, naast het feit dat zij belangrijk bijdragen tot overproduktie c.q. hoge subsidies vergen, tevens een dusdanige ligging hebben dat zij het meest kunnen bijdragen tot uitbreiding van het recreatiegebied waar dit het meest gewenst is. Gezien het huidige en toekomstige tekort op dit terrein in de Randstad Holland zouden vooral de weidegebieden in Zuid- en Noordholland hiervoor in aanmerking kunnen komen.

Stel nu dat we voor de bewoners van de Randstad geheel

nieuwe recreatiegebieden willen aanleggen. Hoeveel grond zou er dan aan zijn huidige bestemming dienen te worden onttrokken? Wat zijn de financiële consequenties en draagt een dergelijk voornemen inderdaad bij tot vermindering van de overproduktie? Het gaat er dan in de eerste plaats om wat men aan recreatiegebied in m² per inwoner wenselijk acht. Ik zou mij, teruggrijpend op de uiteenzettingen van Mr. Goud, willen baseren op 25 m² per persoon. Dit is gelijk aan wat nu de inwoners van Den Haag ter beschikking staat, hetgeen zeer gunstig afsteekt bij Amsterdam en vooral bij Rotterdam. Met een inwonertal van ca. 3,3 mln. in de grotere woonkernen van de Randstad zou, bij 25 m² per inwoner, maximaal 9.000 ha grond aan zijn huidige bestemming dienen te worden onttrokken (tabel 1).

Een suggestie, waar de nieuwe recreatiegebieden zouden moeten ontstaan indien men uitgaat van een maximale afstand van ongeveer 20 km tot de betreffende woonkern, volgt hieronder.

TABEL 1.

Gewenste ligging van nieuw te creëren recreatiegebieden

Woonkern	Aantal inwoners (benaдерing)	Benodigd aantal ha recreatiegebied a)	Nieuw recreatiegebied aan te leggen tussen de plaatsen:
Beverwijk, Velsen, Zaanstreek	170.000	425	Beverwijk-Zaandam
Amsterdam-Noord en gedeelte van Oost	200.000	500	Durgerdam-Monnikendam
Amsterdam en Nieuwer Amstel	700.000	1.750	Nieuwer Amstel en Oudekerk a/d Amstel - Uithoorn en Vinkeveen
Haarlem, Bloemendaal, Heemstede	230.000	575	Velsertunnel - Halfweg
's-Gravenhage, Leiden, Wassenaar, Voorburg	950.000	2.375	Wassenaar - Boskoop
Delft, Rijswijk, Gouda	160.000	400	Delft - Gouda
Rotterdam-rechter Maasoever, Schiedam, Vlaardingen	500.000	1.250	Maassluis - Delft
Rotterdam-linker Maasoever, Dordrecht, Zwijndrecht	400.000	1.000	Krimpenerwaard - Alblasserwaard
Toevoerwegen, parkeer-ruimten enz.	—	725	
Totaal	3.310.000	9.000	

a) Basis 25 m² per inwoner.

¹⁾ In „E.-S.B.” van 28 maart en 4 april 1962.

²⁾ „Grond genoeg” in „E.-S.B.” van 12 september 1962.

Verkeerstechnisch gezien zou verwezenlijking van deze suggestie nog het voordeel opleveren dat de „trek” naar genoemde gebieden in het algemeen tegenovergesteld is aan de „trek” naar de huidige recreatiegebieden langs onze kust.

Het volgende overzicht geeft aan hoeveel *weide-areaal*³⁾ er aan de beide provincies zou worden onttrokken, ervan uitgaande dat 40 pCt. van de behoefte in Noord- en 60 pCt. in Zuidholland moet worden gevonden, dit op basis van de huidige bevolking in de betreffende woonkernen, zoals in tabel 1 is aangegeven.

TABEL 2.

Onttrekking van weidegrond aan zijn bestemming

Provincie	Weidebedrijven			Onttrekking aan:			
	Aantal	Oppervlakte in ha		Bedrijven		Oppervlakte	
		totaal	per bedrijf	aantal	pCt. van totaal	ha	pCt. van totaal
Noordholland ...	12.353	111.570	9,1	400	3,5	3.600	3,3
Zuidholland	13.997	122.754	8,9	600	4,5	5.400	4,3
Totaal	26.350	234.324	9,0	1.000	3,8	9.000	3,8

Deze onttrekking in beide voornoemde provincies maakt op het Nederlandse totaal vrijwel niets uit, nl. 0,4 pCt. van het totale aantal weidebedrijven (218.000 stuks) en 0,7 pCt. van de totale weide-oppervlakte (1,3 mln. ha).

Bij de berekening van de financiële consequenties ben ik ervan uitgegaan, dat de voor recreatiegebied in aanmerking komende gronden alleen via onteigening kunnen worden verkregen. De kosten van onteigening komen in het kort hierop neer, dat de eigenaar en/of pachter, behalve een vergoeding voor zijn grond en opstallen, ook andere vergoedingen ontvangt. Hiervan is de zgn. bedrijfsschadevergoeding de belangrijkste⁴⁾. De vergoeding bij onteigening van gronden wordt in sterke mate bepaald door de uiteindelijk verwachte bestemming van deze gronden. Bij weidegronden met een verwachte agrarische bestemming ligt deze waarde op ongeveer f. 3.000 per ha. Dit bedrag kan enige malen hoger worden indien deze gronden zouden worden gebruikt ten behoeve van woningbouw, industrie enz.

Voor het opstellen van een globale kostenbegroting ben ik uitgegaan van de volgende gegevens:

1. Voor de berekening van de waarde der gronden en opstallen heb ik een bedrag van ca. f. 7.500 per ha aangenomen. Per bedrijf van gemiddeld 9 ha vergt dit dan een bedrag van f. 70.000.

2. De bedrijfsvergoeding kan, op basis van de thans geldende normen en rekening houdend met de bedrijfs-

uitkomsten van weidebedrijven over de laatste jaren in de provincies Noord- en Zuidholland, worden begroot op ca. f. 4.500 per ha of f. 40.000 per bedrijf.

3. Een andere kostenfactor, waarvoor een schatting kan worden gegeven, zijn de aanlegkosten van de verworven terreinen. Deze aanlegkosten zullen in hoge mate afhangen van de aard der voorzieningen welke men ten behoeve van de recreatie op deze terreinen wil aanbrengen. Als voorbeeld zou hiervoor kunnen dienen het Amsterdamse Bos. De recreatiezoekende vindt hier auto-, fiets- en wandelwegen, speelweiden, sportterreinen, campings enz., zodat hier gesproken kan worden van zeer ruime voorzieningen. De kosten van dit ca. 900 ha grote bos bedroegen ca. f. 40 mln.⁵⁾

Op grond van de gegevens onder 1 t/m 3 kan de volgende opstelling worden gemaakt.

TABEL 3.

Globale kostenbegroting voor 9.000 ha nieuw recreatiegebied

Omschrijving	Bedragen in mln. glds.
1. Onteigeningskosten van 1000 weidebedrijven met een gemiddelde oppervlakte van 9 ha. Per bedrijf voor grond en opstallen f. 70.000	70
2. Bedrijfsschadevergoeding ten behoeve van de eigenaar en/of pachter. Per bedrijf f. 40.000	40
3. Aanlegkosten van 9.000 ha recreatiegebied analoog aan het Amsterdamse Bos	400
Totaal	510

De kosten, welke in tabel 3 zijn begroot op ca. f. 57.000 per ha, worden in hoofdzaak bepaald door de aanlegkosten, hoewel in de praktijk de onteigeningskosten per ha wel wat hoger kunnen worden en de aanlegkosten lager. Deze laatste zijn sterk afhankelijk van de aard der voorzieningen, welke men op de recreatieterreinen zou willen aanbrengen.

Tal van personen en instellingen hebben de laatste jaren gewezen op de noodzaak tijdig maatregelen te treffen ten behoeve van de recreatie in de Randstad. Veelal werd hierbij gesuggereerd dat, mede door de aanleg van nieuwe recreatiegebieden, een oplossing gevonden zou kunnen worden voor het probleem van de agrarische overproductie in Nederland. Men zal zich evenwel moeten realiseren dat de onttrekking van agrarische gronden ten behoeve van de recreatie vele malen groter zou moeten zijn dan de hier aangegeven 9.000 ha. Dit geldt evenzeer voor de kosten welke aan een dergelijk project zijn verbonden.

Nationaal gezien brengt een agrarische areaalbeperking van 9.000 ha vrijwel geen produktievermindering tot stand. Wel zou het recreatiegebied in de Randstad erdoor worden uitgebreid met een hoeveelheid m² welke volgens de Rijksdienst voor het Nationale Plan iedere inwoner van 's-Gravenhage nu nog (?) ter beschikking staat.

Amsterdam.

A. N. J. VRIENS.

⁵⁾ Afdeling Publiciteit, Publieke Werken Amsterdam.

³⁾ C.B.S.: Statistiek van de Land- en Tuinbouw 1959.

⁴⁾ Artikelenreeks van Mr. J. W. W. van der Hoeven in „De Landeigenaar” van augustus en september 1960 en augustus 1961. Landbouwverslag van Noord-Holland 1956-1957, Directie van de Landbouw van het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening.

(I. M.)

Bedrijfspensioenen blijven achter bij ondernemingsregelingen

Het onlangs verschenen verslag van de Verzekeringkamer betreffende pensioen- en spaarfondsen over 1960 bevat gegevens, die ons in staat stellen een vergelijking te maken tussen de doelmatigheid, en met name de „welvaartvastheid”, van voorzieningen getroffen via bedrijfspensioenfondsen en via ondernemingspensioenfondsen. Los van de vraag, of en in hoeverre actuarieel-technische en beleggingsmethoden zouden kunnen bijdragen tot een grotere waarde- en welvaartvastheid van pensioenen, is het voor allen, die bij pensioen belang hebben, interessant te weten via welke voorziening in feite het gunstigste resultaat kan worden verwacht.

Deling van het aantal pensioentrekkingen op het totaal der aan hen uitgekeerde jaarbedragen nu levert het volgende resultaat op:

Gemiddeld jaarpensioen	1959	1960
bedrijfspensioenfondsen	f. 520	f. 515
ondernemingspensioenfondsen	„ 1.944	„ 2.087

Waar het bij deze cijfers om gaat, is *niet* het aanzienlijke verschil in niveau tussen de pensioenen van bedrijfs- en ondernemingspensioenfondsen. In de ondernemingspensioenfondsen zitten namelijk óók en soms alléén de beampten en de hogere functionarissen, terwijl in bedrijfspensioenfondsen het arbeiderselement verre overweegt. Ook is het niet zo, dat de bedrijfspensioenfondsen de pensioenen zouden hebben verlaagd. De daling van f. 520 op f. 515 kan worden verklaard uit het feit dat in 1959 en 1960 nieuwe bedrijfspensioenfondsen tot stand zijn gekomen, wier direct ingegane pensioenuitkeringen beneden de gemiddelde uitkeringen van de langer bestaande bedrijfspensioenfondsen liggen.

Wat echter wél van belang is, is de trend der pensioenontwikkeling: bij bedrijfspensioenfondsen, ondanks de stijging van het indexcijfer der regelingslonen met 9 pCt. (opgave C.B.S.), een fractionele daling, tegenover een stijging bij de ondernemingspensioenfondsen van 7 pCt., waaruit een duidelijk grotere welvaartvastheid valt te concluderen. Wanneer wij hierbij in aanmerking nemen, dat verhoging van reeds ingegane pensioenen vaak niet via het fonds met backservice-storting wordt gefinancierd doch rechtstreeks door toeslagen, gegeven door de onderneming ten laste der exploitatierekening, dan kan in het geval van de ondernemingspensioenfondsen haast van een volstreekte waardevastheid in de betrokken jaren worden gesproken.

Wanneer wij ons nu afvragen, wat de oorzaak is geweest van het achterblijven der bedrijfspensioenfondsen, dan geven bepaalde cijfers uit het genoemde verslag wederom een duidelijke aanwijzing en wel wanneer een vergelijking wordt gemaakt met de gegevens inzake de backservice-stortingen.

Koopsommen werkgevers in procenten van de totale ontvangsten

	1959	1960
bedrijfspensioenfondsen	3,3	2,7
ondernemingspensioenfondsen	20,6	22,0

Ook hier weer een fractionele daling bij bedrijfspensioenfondsen tegenover een stijging, van wederom 7 pCt., bij ondernemingspensioenfondsen! Wat scherp opvalt is het aanzienlijk hogere percentage van de backservice-stortingen bij ondernemingspensioenfondsen, hetgeen verklaard mag worden uit een algemene bereidheid van de werkgevers om offers te brengen voor *eigen* personeel en gepensioneerden, dit uiteraard binnen het kader van hun financiële mogelijkheden. Bij bedrijfspensioenfondsen heeft men vooral te maken met ondernemingen, die tot deelneming werden gedwongen. Bovendien zijn bij bedrijfspensioenfondsen de minimumeisen afgestemd op de minst draagkrachtige ondernemingen. De mogelijkheden van pensioenverbetering via backservice-storting zijn derhalve, naar mede uit de geciteerde cijfers blijkt, gering. Voorts wordt de werkgever minder geconfronteerd met de wenselijkheid van aanpassing van de pensioenen als gevolg van het verleggen van de verantwoordelijkheid van de individuele werkgever naar de collectiviteit van de bedrijfstak.

Pensioenaanpassing is in het bijzonder noodzakelijk voor beampten en het hogere technische personeel. Hun levensloop en carrière onderscheiden zich namelijk van die van andere werknemers. Ligt hun beloning aanvankelijk veelal beneden het peil van de geschoolde arbeider, zij maken een goede kans dat deze door periodieke verhoging en/of promotie op den duur in min of meer belangrijke mate daarboven uitrijst. Nog afgezien van een mogelijke inflatie, die voor *alle* werknemers wier pensioen niet op het laatst verdiende salaris is afgestemd een achterstand in hun gezins- en oudedagsverzorging ten gevolge heeft, is het duidelijk dat beampten het zonder regelmatige aanpassing van hun pensioen niet kunnen stellen.

Deze aanpassing geschiedt hetzij door storting van backservice, hetzij door financiering daarvan via inhaalpremie, hetzij door toekenning (aan gepensioneerden) van aanvullend pensioen ten laste van de exploitatierekening. Het lijkt ons de vraag of deze (vrijwillige) voldoening door de individuele werkgever aan een uit zijn morele verantwoordelijkheid voortgesproten verplichting via een bedrijfspensioenfonds, althans in bevredigende mate, collectief kan worden afgedwongen. Zo niet, dan is een pensioenregeling via een bedrijfspensioenfonds, althans voor beampten, *niet de gunstigste basis voor een meer welvaartvaste voorziening*. De weg via een ondernemingspensioenfonds blijkt voor deze categorie bepaald meer uitkomst te bieden.

In de praktijk blijken echter vele werkgevers om allerlei redenen de voorkeur te geven aan rechtstreekse voorzieningen *zonder fonds* via levensverzekeringmaatschappijen. Helaas geeft het meergenoemd verslag der Verzekeringkamer hierover geen cijfers, zodat niet bekend is:

1. het aantal ondernemingen dat rechtstreekse voorzieningen trof;
2. het aantal der daaronder vallende werknemers;
3. het totaal der premiebijdragen van werkgevers en werknemers (gespecificeerd);

4. de backservice-stortingen (gespecificeerd) van werkgevers en werknemers.

Pas wanneer deze cijfers bekend zouden zijn, zou een kwantitatieve vergelijking kunnen worden gemaakt tussen het feitelijke gedrag van werkgevers met een eigen ondernemingspensioenfondsen en van die met een rechtstreeks verzekerde ondernemingspensioenregeling. Het lijkt ons evenwel gewettigd als ons vermoeden uit te spreken, dat ook de herverzekerde ondernemingspensioenregelingen zich t.a.v. de welvaartvastheid gunstig onderscheiden van hetgeen via een bedrijfspensioenfondsen in feite mogelijk is. Publikatie van de ontbrekende collectieve gegevens ten

dezen door het levensverzekeringbedrijf zou voor alle betrokken partijen van belang zijn.

Samenvattend, menen wij in ieder geval gerechtigd te zijn een vraagteken te plaatsen bij de doelmatigheid van de weg via een bedrijfspensioenfondsen en met name t.a.v. beambten-pensioenregelingen. Het voorbeeld van Grootmetaal, dat onlangs deze weg heeft gekozen, verdient naar onze overtuiging dan ook géén navolging. Welke weg dan wél bewandeld dient te worden moge onderwerp van nadere bestudering door werkgevers- en werknemersorganisaties uitmaken.

Amsterdam.

LOD. S. BEUTH.

Europa-bladwijzer

No. 16c

Mededinging-industriële eigendom.

Over de belangrijke Verordening no. 17 van de Raad van de E.E.G., de eerste kartelwet binnen de Europese Gemeenschap, beginnen de commentaren rijklijk te vloeien. Het zijn voorlopig nog meestal samenvattingen van de inhoud van de Verordening en het heeft dus weinig zin al die artikelen afzonderlijk te bespreken. Belangrijker is, aan te geven aan welke onderdelen van de regeling in de tot dusver verschenen commentaren het meeste aandacht werd geschonken. In het februari-nummer van *Wirtschaft und Wettbewerb* (blz. 83-91) had *Arved Deringer*, advocaat en lid van het Europees Parlement, rapporteur van de parlementaire commissie, die het verslag over de ontwerpverordening opstelde, reeds een uiteenzetting over Verordening no. 17 geschreven. In die beschouwing werd de nadruk gelegd op de wijzigingen en aanvullingen, die de Raad van Ministers had aangebracht op het oorspronkelijke voorstel van de Europese Commissie. Als zodanig kwamen vooral de invoering van de negatieve verklaring (art. 2) en de overgangsregeling voor bestaande kartels, benevens de bevoegdheidsverdeling tussen de Commissie en de nationale autoriteiten in aanmerking. Van belang is ook, hetgeen Deringer in deze bijdrage meedeelt over het verschil tussen het Duitse en het Franse stelsel (*Erlaubnisvorbehalt* tegenover *Legalausnahme*), dat bij het totstandkomen van de Verordening zulk een belangrijke rol heeft gespeeld en dat ook nu nog, ondanks het arrest van het Hof van Justitie van 6 april jl., zijn betekenis heeft behouden.

Dezelfde auteur heeft over hetzelfde onderwerp een recentere beschouwing geleverd in *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht* (juni 1962, blz. 283-309). In deze beschouwing zijn twee elementen geheel nieuw. In de eerste plaats is nu rekening gehouden met het interpretatieve arrest van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen van 6 april 1962, en in de tweede plaats zijn de gevolgen van de verordening voor het industriële eigendomsrecht uitvoerig besproken (blz. 291-294).

Tezamen met *Dr. Klaus Tessin*, advocaat in Bonn, heeft de produktieve auteur voor de *Neue Juristische Wochenschrift* van 30 mei 1962 een nauwkeurig overzicht van de

bepalingen van de eerste Kartelverordening verzorgd (blz. 989-993). Ook in dit stuk is met het arrest van 6 april 1962 rekening gehouden. Vooral de toepassing van art. 85 derde lid, de beschikking waarbij voor een kartel het verbod van art. 85, eerste lid, wordt opgeheven, wordt in paragraaf 4 van dit artikel uitvoerig besproken. Het zijn natuurlijk vooral grensvragen, die dan telkens de aandacht krijgen. Zo hier de kwesties, welke kartels wel en welke niet verplicht zijn tot aanmelding, wat wel en wat niet een onderneming uit een lid-staat is, en hoe een overeenkomst tussen een onderneming in een lid-staat en een onderneming in een derde land behandeld moet worden.

In de literatuur over deze eerste kartelverordening zal ook voor het vervolg stellig bijzondere aandacht moeten worden gegeven aan het artikel van *Dr. W. Schlieder* in de *Betriebs-Berater* van 20 maart 1962 (blz. 305-312) over „Die Anwendung der Artikel 85 und 86 des EWG-Vertrages nach dem Erlass der ersten Durchführungsverordnung”. *Dr. Schlieder* is verbonden aan het Directoraat-Generaal van de Concurrentie van de Europese Commissie en aan zijn uiteenzetting omtrent de verschillende onderdelen van de kartelverordening komt niet alleen door zijn functie, maar ook door de wijze waarop literatuur en rechtspraak zijn verwerkt, bijzonder gezag toe. Het is alleen jammer, dat nu juist in dit uitmuntende artikel met het arrest van het Hof van Justitie van 6 april 1962 nog geen rekening kon worden gehouden. Als punt van bijzonder belang worde gewezen op hetgeen dit artikel vermeldt over de uitlegging van het woord „Behörden” in art. 88 van het E.E.G.-Verdrag en art. 9 lid 3 van de Verordening. Zij, die zich in Nederland interesseren voor hetgeen na de inwerkingtreding van Verordening no. 17 met ons Sinterklaaswetje moet gebeuren, kunnen aan de opmerkingen van *Dr. Schlieder* moeilijk voorbij gaan.

In de reeks beschouwingen over Verordening no. 17 mag zeker niet onvermeld blijven het commentaar van *Prof. G. van Hecke* en *L. P. Suetens* in het Belgische *Journal des Tribunaux* van 3 juni 1962 (blz. 361-369). Van alle andere beschouwingen over de Verordening onderscheidt deze zich door een zeer uitvoerige bespreking van de artikelen, die betrekking hebben op het inwinnen van

inlichtingen en het verrichten van „verificaties” bij particuliere ondernemingen of bij ondernemersverenigingen. Ook aan de sancties, de bepalingen omtrent boeten en dwangsommen, en aan de procedureregels over het horen van de belanghebbenden en van derden en aan de motivering en publikatie van beschikkingen besteden deze auteurs veel zorg. Interessant is bovendien de opsomming die zij geven van de nog niet opgeloste vraagstukken, waarvan zij vooral bespreken „la délimitation entre le droit interne des Etats membres et le droit communautaire”, „la réparation du préjudice causé aux concurrents ou acheteurs lésés par une pratique interdite” en tenslotte „les domaines d'exception”, waarvan in het bijzonder het vervoer thans grote actualiteit schijnt te hebben.

Dat in deze rubriek nog gewezen wordt op het artikel van *Mr. W. L. Snijders* in het *Nederlands Juristenblad* van 26 mei en van 2 juni 1962 geschiedt alleen om de opsomming van commentaren op de Europese kartelverordening volledig te houden. Het zal de meeste lezers van deze rubriek reeds niet zijn ontgaan.

Het artikel van *Lucy Willemetz* over de eerste kartelverordening in het februari-nummer van *Le Droit Européen* (blz. 49-59) geeft in kort bestek de hoofdzaak van de inhoud van deze verordening, waarbij de meeste aandacht wordt besteed aan de diverse wegen die de Commissie ten dienste staan om op te treden tegen met het E.E.G.-Verdrag strijdige kartels.

In het verband van deze opsomming moet ook bepaalde-lijk de aandacht worden gevraagd voor de noot van *Jean Rôbert* in de *Recueil Dalloz* van 30 mei 1962 (no. 21 Jurisprudence, blz. 359-364) bij het arrest van het Hof van Justitie van 6 april 1962. Deze noot bevat niet alleen een uiteenzetting over de artikelen 85 e.v. van het E.E.G.-Verdrag en een korte uiteenzetting over de hoofdlijn en de ontwikkeling van de Franse wetgeving inzake kartels, maar ook een samenvatting van Verordening no. 17, een uitvoerige uiteenzetting over art. 177 van het E.E.G.-Verdrag en de bevoegdheid die het Hof van Justitie op grond van dat artikel uitoefent, en tenslotte een beschouwing over de toepassing van de artikelen 85 en 86, waarbij de verschillen tussen het Duitse en het Franse stelsel alweer de volle aandacht krijgen. Deze uiteenzetting geeft de auteur gelegenheid het arrest van 6 april 1962 te prijzen omdat het „établit pratiquement un système prétorien et nouveau, mitoyen entre la méthode du Kartellamt allemand où l'accord ne naît à l'existence valide qu'après sa reconnaissance et le système français où l'autorité n'interviendra que pour alternativement annuler ou valider”.

Deze noot en de noot van *Jeantet* in de *Juris Classeur Périodique* van 13 juni 1962 (no. 24) onder no. 12726 vormen eigenlijk de eerste wetenschappelijke Franse commentaren op de kartelverordening van de Europese Economische Gemeenschap. Tot dusver was behalve in de „*Revue du Marché Commun*” aan deze verordening in de juridische vaktijdschriften verrassend weinig aandacht gegeven. Toch is in de noot van *Jeantet* de Verordening no. 17 niet de hoofdzaak. Hij besprak allereerst de bevoegdheid van het Hof tot het geven van een prejudiciële beslissing, waarbij de vraag aan de orde kwam wanneer die prejudiciële beslissing zal moeten worden besproken, en wanneer niet. Uitvoerig houdt *Jeantet* zich voorts bezig met de artikelen 85 e.v. van het Verdrag en in het bijzonder met art. 85 derde lid. Hij betoogt, dat de praktijk van de Franse „*Commission technique des Ententes*” niet on-

verenigbaar is met de woordkeus van dit artikellid, al lijkt zijn bewijsvoering door middel van het geluid niet zo sterk (il suffit de faire porter l'accent sur les mots „peuvent” et „inapplicable” du texte français, au lieu de le faire porter sur le mot „déclarés”). Vervolgens gaat hij na, hoe dit stelsel van het Verdrag door de Verordening wordt toegepast op de nieuwe, d.w.z. na 13 maart 1962 totstandgekomen, overeenkomsten en hoe deze bepaling is uitgewerkt voor de op die datum reeds bestaande overeenkomsten. Bij deze uiteenzetting is in hoofdzaak aangesloten bij de tekst van de artikelen 4, 5, 6 en 7 van de Verordening.

In de eerste plaats ten bate van Franse juristen heeft *Michel Waelbroeck* geschreven over „*L'application des règles de concurrence du Traité de Rome aux Pays-Bas*” (*Revue du Marché Commun*, no. 45, maart 1962), waarbij hij achtereenvolgens de verhouding van de wet van 5 december 1957 tot de mededingingsregels van het E.E.G.-Verdrag, de verschillende uitleggingen door de Nederlandse doctrine aan de artikelen 85 e.v. van het Verdrag gegeven en de tot dusver verschenen jurisprudentie behandelt. Het artikel heeft al veel aan actualiteit verloren, daar het verschenen is vóór het totstandkomen van de eerste kartelverordening en de uitspraak van het Hof van Justitie in Luxemburg begin april jl. over de Bosch-zaak.

De Zwitserse hoogleraar en auteur, *A. Troller*, geeft tenslotte, uitgaande van weloverwogen premissen een lezenswaardig overzicht van enkele vragen van Europees mededingingsrecht („*Le droit sur la concurrence sur le plan Européen*”, *La propriété industrielle*, mars 1962). Hij wijst onder meer op verschillen in positief recht. Niettemin is de grondslag van het mededingingsrecht in de West-europese landen dezelfde, t.w. de vrije mededinging welke tussen concurrenten een economische relatie doet ontstaan. Gezien het toenemend internationaal verkeer is eenmaking van het Europees concurrentierecht gewenst. Daarbij valt te bedenken, dat het recht zich van rekbare begrippen als goede trouw en billijkheid bedient terwijl de concrete inhoud van die begrippen wordt bepaald door hetgeen de industriëlen en handelsmensen daaronder verstaan. Volgens *Troller* zou een aantal eenvormige concurrentiebepalingen moeten worden uitgewerkt; voorts zou zo mogelijk een instantie voor berechting van geschillen (bijv. in samenwerking met de arbitrage-afdeling van de I.K.v.K.) moeten worden ingesteld.

In deze rubriek is reeds eerder aandacht gevestigd op literatuur die zich bezighield met de vraag in hoeverre een nieuw Europees octrooi- en merkenrecht noodzakelijk is naast of ter vervanging van de nationale wetgevingen. Ook *Jean-Michel Wagret* wijst nog eens op het belang van het oprichten van een Europees Bureau voor de Industriële Eigendom („*Le Brevet Européen*”, *Revue du Marché Commun*, mei 1962, no. 47). Tot zijn vreugde wijst de tot dusver bereikte vooruitgang in de door de Europese Commissie ingestelde studiecoördinatiecommissie erop, dat de wil bij de Zes bestaat om een concreet resultaat te bereiken.

Het probleem dat *S. P. Ladas* in *La Propriété industrielle* (januari 1962) behandelt, gaat van de situatie uit dat een E.E.G.-octrooi-overdrag met eigen regels van materieel recht, eigen procedurevoorschriften en een eigen octrooi-bureau tot stand is gekomen („*Les traités du Marché Commun concernant les brevets et les marques de fabrique ou de commerce seront ils „ouverts” ou „fermés”?*”). Hij stelt de vraag, of deze regels zo moeten luiden dat bijv.

een Amerikaan zijn octrooi of merk voor de E.E.G.-landen volgens de regels van dit E.E.G.-recht mag aanvragen (open stelsel) of dat hij in elk der E.E.G.-landen de daar voorgeschreven regels in acht moet nemen (gesloten stelsel). Schrijver ziet in het gesloten stelsel een discriminatie in de zin van art. 2 van het Parijse Unieverdrag. Discriminatie ook omdat grote ondernemingen deze „crux” door vestiging in het E.E.G.-gebied kunnen omzeilen.

In het mei-nummer van *La Propriété industrielle* wordt door G. Frayne („Le brevet CEE et le principe de l'égalité de traitement”) op uitvoeriger wijze dan door Ladas geschiedt aandacht besteed aan hetzelfde vraagstuk. Het Unieverdrag van Parijs berust op twee beginselen: 1. gelijke behandeling, d.w.z. elke verdragstaat moet aan onderdanen van andere verdragstaten dezelfde rechten toekennen als aan de eigen onderdanen; 2. eenvormige minimumbescherming, d.w.z. de verdragstaten moeten zekere minimale regels voor octrooibescherming in acht nemen. Deze beide beginselen staan los van elkaar. Het verdrag erkent de mogelijkheid van meer stringente (dan de minimale uniforme) vereisten door landen onderling vast te stellen, mits niet met de bepalingen (dus ook met de geciteerde anti-discriminatiebepaling) in strijd. Schrijver onderzoekt een drietal van dergelijke multilaterale regelingen en toetst deze evenals de ontworpen E.E.G.-regeling aan het anti-discriminatie-artikel 2. Zo zien we bijv., dat bij de regeling van Madrid niet een supranationaal merkenrecht is gevormd doch enkel een procedure voor een (door internationaal depot) gelijktijdig ingediende aanvraag om bescherming. Het internationaal depot volgt op een nationaal depot en wordt beoordeeld naar het recht van het land waarin het merk gebruikt wordt als ware het rechtstreeks in dat land gedeponneerd. Van een dergelijk stelsel verschilt het ontworpen E.E.G.-octrooiverdrag. Hier bestaat gevaar van discriminatie bijv. doordat de materiële regels voor het bepalen van de begrippen „uitvinding”, „nieuwheid”, „nuttigheid”, alsmede voor geldigheidsduur en procesgang in het E.E.G.-Verdrag gunstiger kunnen zijn dan in het recht der aangesloten staten. Onderdanen van buiten dit verdrag staande staten zouden van die gunstiger bepalingen niet kunnen profiteren.

Europees Sociaal Handvest - Conventie voor de Mensenrechten.

Het Europees Sociaal Handvest, dat op 18 oktober 1961 te Turijn werd ondertekend door de ministers van de vijftien lid-staten van de Raad van Europa, vormde het onderwerp van vele artikelen en beschouwingen. M. Taquet en Ph. P. Gosseries wijden een uitvoerige bespreking aan het Handvest in de *Journal des Tribunaux* van 18 maart 1962 (77e jrg., no. 4355, blz. 181-188), die wordt voortgezet in de aflevering van 25 maart (77e jrg., no. 4356, blz. 202-205).

Na enkele inleidende opmerkingen over de strekking van het Handvest en een overzicht van de wordingsgeschiedenis en de algemene doeleinden, worden de bepalingen van het Handvest zeer gedetailleerd besproken. De indeling van dit verdrag, dat bedoeld is als een aanvulling op de conventie voor de rechten van de mens, wordt bij de bespreking systematisch gevolgd. Van een verdrag is overigens maar ten dele sprake daar het Handvest een compromis is geworden tussen een verdrag met enkele, mogelijk bindende bepalingen en een sociaal programma, waarvan de verwezenlijking door de lid-staten zal worden nagestreefd. Aan de beschouwingen over de

afzonderlijke bepalingen wordt bijzonder reliëf verleend door verwijzingen naar en citaten uit de debatten in de Raadgevende Vergadering van de Raad van Europa en de Tripartite Conferentie die op verzoek van de Raad bijeen kwam om over het ontwerp-handvest te beraadslagen. Een korte opmerking over de verhouding van het Handvest tot het interne recht en andere internationale conventies besluit deze duidelijke en overzichtelijke studie over opzet, aard en inhoud van het Europees Sociaal Handvest.

In het artikel van Taquet en Gosseries wordt zeer summier gewezen op de mogelijke vergelijkingen met conventies en aanbevelingen van de Internationale Arbeids Organisatie. In de *International Labour Review* (Vol. LXXXIV, nos. 5-6, november/december 1961, blz. 1-38) wordt aan dit aspect van het Handvest uitvoerig aandacht besteed („The European Social Charter and International Labour Standards”). Bij het opstellen van het ontwerphandvest werd de Raad van Europa geleid door de maatstaven zoals vervat in de conventies en aanbevelingen van de I.L.O. en het systeem dat door de I.L.O. is ingesteld voor het toezicht op de toepassing en naleving van de voorschriften.

Het aandeel van de I.L.O. in de uiteindelijke tekst ligt vooral in de conclusies van de Tripartite Conferentie (twee vertegenwoordigers van de regeringen, een van de werknemers en een van de werkgevers van elk der lid-staten van de I.L.O. en van de Raad van Europa), bijeengeroepen door de I.L.O. op verzoek van de Raad. Het artikel geeft een analyse van de voornaamste bepalingen (artt. 1-20) van het handvest en een vergelijking met overeenstemmende voorschriften van de I.L.O. In deel twee worden de bepalingen die betrekking hebben op het toezicht bestudeerd (artt. 20-38). Uit de vergelijking blijkt een grote parallel, hoewel enerzijds de conventies der I.L.O. uiteraard meer gedetailleerd en gepreciseerd zijn, anderzijds in het Handvest rechten worden verleend die in de International Labour Code nog niet voorkomen (bijv. het stakingsrecht). Tevens blijkt, dat de invloed van de Tripartite Conferentie op de uiteindelijke tekst bijzonder groot is geweest. Vrijwel alle resoluties, die op de conferentie met eenstemmigheid werden aangenomen, werden door de Raad in het Handvest overgenomen. De I.L.O. zal tenslotte ook medewerken aan het toezicht op de naleving van de conventie, waarbij de lange ervaring van de Arbeidsorganisatie het Europees Sociaal Programma tot voordeel zal kunnen zijn.

In de Nederlandse pers werd aandacht besteed aan het Charter o.a. in het *Sociaal Maandblad Arbeid* van 25 februari 1962 (blz. 83-91) door Prof. Mr. P. Borst, die art. 6, het stakingsrecht, nader beschouwt („Het Europees Sociaal Handvest en het stakingsrecht”). Schrijver wijst op het uitvoerige onderzoek, dat in Nederland aan de gang is over de eventuele wettelijke regeling van het stakingsrecht en bespreekt vijf vragen die art. 6 van het Handvest oproept. Voordat art. 6 als een van het verplichte vijftal van art. 10 kan worden aanvaard zal over de vijf onzekere punten, nationaal een beslissing moeten worden genomen.

Een Duits artikel: „De Europäische Sozialcharta” in *Europa Archiv* (no. 11, 10 juni 1962, blz. 399-404) van de hand van J. W. Brügel — volgens de voetnoot „ein freier Journalist” te Londen — sluit de rij. Ook hier een overzicht van de voorgeschiedenis, de rol van de I.L.O. en een korte vermelding van de inhoud van het Handvest. De schrijver trekt een vergelijking met het U.N.-ontwerp van een conventie voor economische, sociale en culturele rechten van de Verenigde Naties, waarvan echter tot op heden

alleen nog maar een catalogus van rechten gereed is. Besloten wordt met een korte beschouwing over de uitvoering van het Handvest en enkele opmerkingen gewijd aan de aard van deze conventie, die thans naar de letter nog niet veel meer is dan een „Spiegel der gegenwertigen Sozialstruktur”, maar waarvan is te hopen, dat zij in de praktijk die bredere werking zal verkrijgen, die ook de Conventie voor de Rechten van de Mens zich heeft verworven.

In een artikel, genaamd „De la Convention Européenne à la Convention Africaine des Droits de l'Homme”, *Revue Juridique et Politique d'Outre-Mer*, 1962, no. 1 (blz. 59-76), behandelt Karel Vasak de invloed, die de Europese Conventie voor de Rechten van de Mens van 1950 in Afrika heeft. Art. 63 van dit Verdrag opent de mogelijkheid om de werking daarvan uit te breiden tot niet moederlandse gebieden. Alleen Groot-Brittannië heeft sinds 1953 zulks inderdaad ten aanzien van zijn Afrikaanse gebieden gedaan. Hoewel de onafhankelijk geworden staten niet op eigen naam tot de Conventie konden toetreden — het is immers een gesloten Verdrag waartoe de toetreding beperkt is tot (Europese) staten, lid van de Raad van Europa — zijn de beginselen van het Verdrag vaak in de eigen wetgeving opgenomen. De grondrechten vervat in de Nigeriaanse grondwet — zo toont Vasak met voorbeelden aan — zijn gedeeltelijk geïnspireerd door de Europese Conventie. Deze „Bill of Rights” heeft op zijn beurt weer als voorbeeld gediend voor de Constituties van Sierra Leone, Kenya en het ontwerp voor die van Oeganda. In Zuid-Rhodesië hebben de Afrikaanse groepen zich uit-

gesproken voor het opnemen in de Constitutie van bepalingen ontleend aan de Europese Conventie.

Ook de grondrechten vervat in de grondwet van voormalig Belgisch Kongo zijn gedeeltelijk gebaseerd op het Belgische voorbeeld, gedeeltelijk op de Europese Conventie. Werkt aldus de Conventie door op het nationale vlak, op de conferentie van de „Commission Internationale de Juristes” in 1961 te Lagos is voorgesteld een Afrikaanse Conventie voor de Rechten van de Mens te maken, voorzien van eigen internationale beroepsinstanties naar Europees voorbeeld. Dit idee schijnt ook naar voren gebracht te zijn op de staatshoofdenconferentie in Monrovia in mei 1961, terwijl onlangs de Gouverneur-Generaal van Nigeria, Dr. Azikiwe, zich ten gunste van zulk een Conventie heeft uitgesproken. Het is niet onmogelijk, dat voor de integratie van Afrika en Afrikaanse Conventie voor de Rechten van de Mens even vruchtbaar zal blijken als de Europese Conventie voor de eenheid van Europa, zo eindigt schrijver zijn artikel.

Over de Europese Conventie zelf schreef Karel Kasak („Les droits de la défense dans la Convention Européenne des droits de l'homme”) in *Le Droit Européen* van februari 1962, 5e jrg., no. 37, blz. 41-49. Gezien het hierboven vermelde artikel van Karel Vasak vroegen wij ons af of hier toch niet dezelfde auteur aan het woord zou zijn. Kasak behandelt het onderwerp aan de hand van de verdragstekst en de jurisprudentie van de Commissie.

EUROPA-INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Leiden.

EUROPA-INSTITUUT
van de Universiteit van Amsterdam.

BEDRIJFSECONOMISCHE NOTITIES

In hoeverre zijn investeringen „op de groei” verantwoord?

De toepassing van de systematische investeringsanalyse is het verst ontwikkeld in de petroleumindustrie, de chemische industrie en de staalindustrie. Dit zijn zeer kapitaalintensieve bedrijven, waar foute investeringsbeslissingen enorme sommen kosten.

Aanvankelijk had de investeringsanalyse voor het bedrijfsleven een studeerkamerachtig karakter. De principes waren wel goed, maar de praktische toepassing was te kostbaar en te tijdrovend. Het laatste decennium evenwel zijn grote vorderingen gemaakt met het bedrijfsklaar maken van de investeringsanalyse. Hiermede wordt bedoeld, dat de investeringsanalyse voor sommige gevallen zo is gestroomlijnd, dat zij inderdaad op tijd een antwoord kan geven, dus vóórdat een praktische beslissing moet worden genomen.

Zulk een uitwerking wordt hieronder beschreven. Zij is niet alleen van praktisch belang voor de betrokken bedrijfstak (de chemische industrie), maar zij stelt ook de lezer die zich wil oriënteren in staat een indruk te krijgen van de aanpak van de investeringsanalyse.

De pioniersperiode ten aanzien van de ontwikkeling van een chemisch produkt, gedurende welke periode mogelijke „primeurs”-winsten worden gemaakt en technische vooruitgang wordt geboekt, wordt als regel gevolgd door een periode van volwassenheid. Juist in dat stadium van volwassenheid van het produkt komt de producent voor zware investeringsbeslissingen te staan. De bruto-winst-

marge krimpt. Slechts indien hij over een efficiënte installatie beschikt zal hij kunnen blijven concurreren. Er is een grotere afzetmarkt voor het produkt ontstaan; het is een massa-artikel geworden. Hij kan zich niet veroorloven investeringen na te laten, maar hij kan zich ook niet veroorloven geld te verkwisten aan minder economische investeringen.

Voor de afzet van het produkt bestaan nog wel groei-vooruitzichten. Er is daarom aanleiding voor de veronderstelling, dat het economisch kan zijn de capaciteit van de nieuwe installatie niet af te stemmen op de in de allernaaste toekomst te verwachten vraag, m.a.w. dat een investering op de groei op de duur voordeliger kan uitvallen. De grote vraag is evenwel: *in welke mate* is het verantwoord te investeren ten behoeve van een capaciteit, die pas ten nutte kan worden gemaakt als zich een bepaalde groei in de afzet verwezenlijkt? Dit komt dus neer op de vraag: moet men klein beginnen en de capaciteit later in fasen uitbreiden, of moet men zich bij de initiële investering richten naar een grotere capaciteit?

De investeringsanalyse pakt dit probleem aan in overeenstemming met de normale gedachtengang van de ondernemer. Begonnen wordt met het begroten van enkele alternatieve investeringsplannen. Het ene plan behelst bijv. een project met een capaciteit van 15.000 ton, dat al dadelijk op de groei is ingericht; het andere kan bijv. een tweefasenplan zijn: het project wordt opgezet met een capaciteit van 10.000 ton; maar kan in een later stadium eventueel nog worden uitgebreid tot 15.000 ton.

Vervolgens wordt een door de ondernemer opgestelde globale prognose van de omzetontwikkeling in de volgende vijf jaar ter hand genomen. Eerst wordt uitgewerkt hoe de kapitaaluitgaven en exploitatie-uitgaven zullen verlopen in geval het eerste investeringsalternatief wordt gerealiseerd. Daarna doet men hetzelfde voor het geval dat het tweede alternatief wordt verwezenlijkt. Tussen beide opstellingen ontstaan voor- en nadelige verschillen in de toekomstige jaren. Die verschillen worden tot hun contante waarde herleid en bij elkaar opgeteld. De eind-uitkomst toont aan of en zo ja hoeveel voordeliger de ene investeringsmogelijkheid is boven de alternatieve, tenminste als de geprojecteerde omzetontwikkeling werkelijkheid wordt.

Daarna wordt dezelfde analyse toegepast voor een ander verondersteld verloop van de toekomstige omzetontwikkeling. De vergelijking tussen de beide investeringsalternatieven valt dan anders uit. Tenslotte zal de ondernemer het realiteitsgehalte moeten schatten van de diverse in aanmerking genomen omzetveronderstellingen. Als dat is geschied, kan met behulp van waarschijnlijkheidsrekening worden uitgemaakt, welk van de onderzochte investeringsalternatieven naar mag worden verwacht de voordeligste oplossing biedt.

Dit alles is niets bijzonders; bij grote concerns wordt het tegenwoordig vaak zo gedaan. Het is echter een omslachtig en daardoor kostbaar werk, vooral ook omdat de belastingcomplicaties vrij veel gewicht in de schaal leggen (investeringsaftrek, vervroegde afschrijving en versnelde afschrijving). Het gevolg is dat men het onderzoek meestal tot slechts enkele alternatieven en varianten van omzetprognoses beperkt. De analyse vergt, nadat de basisgegevens zijn verzameld, dan toch altijd op zijn minst nog enkele weken.

Teneinde de praktijk een snelle investeringsanalyse met een redelijke mate van perfectie te verschaffen, hebben Lawless & Haas van Dow Chemical Company een investeringsformule voor de chemische industrie ontwikkeld¹⁾. Deze berust op de hierboven bedoelde grondslagen. Evenals in alle gespecialiseerde investeringsanalyses zijn de bewerkingen echter vereenvoudigd door:

— voor bepaalde in beginsel variabele factoren vaste cijfers te nemen;

— andere variabelen uit te drukken in voor de bedrijfsman begrijpelijke en gemakkelijk te visualiseren lineaire functies;

— van te voren uit te rekenen, welk rekenkundig resultaat de uitkomst is van een bepaalde combinatie van variabele waarden, en dat vast te leggen in een gemakkelijk afleesbare grafische voorstelling.

Bij de Lawless & Haas-methode moet de ondernemer dus de door de formule gevraagde relevante waarden voor een aantal variabele factoren invullen. Daarna kan hij aan de hand van een nomogram aflezen hoeveel het betrokken investeringsplan hem dan zou kosten, in contante waarde gerekend.

Bevroren variabelen.

Om de nomogrammen hanteerbaar te houden, moesten voor enkele variabelen vaste waarden worden gekozen,

¹⁾ De verdere inhoud van dit artikel is een korte beschrijving van een methode, welke door R. M. Lawless en Paul R. Haas Jr. onder de titel: „How to determine the right-size plant” is weergegeven met nomogrammen in „Harvard Business Review” van mei-juni 1962.

opdat zij konden worden verwerkt in de reeds klaar gemaakte berekeningen. Die bevroren variabelen zijn:

— de *constructietijd*: gesteld op 18 maanden voor de initiële investering en op 12 maanden voor latere capaciteitsuitbreidingen;

— de *economische levensduur*: begroot op 15 jaar;

— het *belastingpercentage*: gesteld op 52 pCt.;

— de *fiscale afschrijving*: gebaseerd op een afschrijvings-termijn van 10 jaar, met een degressieve fiscale afschrijving van 20 pCt. van de dalende boekwaarde.

Echte variabelen.

Voor de andere in aanmerking te nemen factoren moet de ondernemer zelf aangeven, welke waarden hij daarvoor in de formule wil invoeren. Die mag hij kiezen uit de hierna bij elke factor genoemde mogelijkheid. Hij is vrij in zijn keuze, mits hij binnen de aangegeven maximum- en minimumgrenzen blijft. Buiten die grenzen is het stelsel onbruikbaar. De vaststelling van de in aanmerking te nemen waarden van al die variabelen moet met de grootste zorgvuldigheid geschieden.

1. Verondersteld jaarlijks *groeipercentage* van de afzet van het produkt. Hiermede wordt bedoeld een constant volgehouden groeipercentage t.o.v. het voorgaande jaar, met als uitgangspunt een „vaste” begroting voor de omzet van het eerste jaar na gereedkomen van het initiële deel van het project. Keuze van 5 pCt. tot 20 pCt. per jaar.

2. *Schaalvergrotingsfactor bij de initiële investering*. Als men uitgaat van de capaciteit welke in elk geval nodig zal zijn voor de produktie van het eerste jaar, zal in het algemeen een vergroting van de aanvangscapaciteit een minder dan proportionele verhoging van de investeringskosten meebrengen. Die omstandigheid wordt uitgedrukt in een tamelijk gunstige schaalvergrotingsfactor voor de initiële investering. Keuze uit diverse waarden voor deze schaalvergrotingsfactor.

3. *Schaalvergrotingsfactor bij latere uitbreidingen*. Als de initiële installatie er eenmaal is, zullen bij een latere capaciteitsuitbreiding de kosten per ton productiecapaciteit natuurlijk duurder uitkomen. Die bedragen op zijn minst evenveel als de initiële capaciteit, en in vele gevallen zelfs aanzienlijk meer. De latere schaalvergrotingsfactoren zullen derhalve ongunstiger zijn dan de initiële. Keuze uit diverse waarden voor deze factor.

4. *Capaciteitexploitatie-uitgaven*. Deze exploitatie-uitgaven zijn recht evenredig met de investering, nagenoeg ongeacht hoe intensief het project wordt gebruikt, zij hebben dus vooral betrekking op onderhoud en assurantie. Keuze van 10 pCt. tot 20 pCt. per jaar van het in vaste activa te investeren bedrag. Niet hieronder vallen afschrijving en rente; deze elementen komen tot hun recht door de contantewaarde-berekeningen.

5. *Calculatierente*, gerekend in rendement na belastingen. Keuze van 10 pCt. tot 20 pCt.

Als men die variabelen heeft vastgesteld, kan men van de nomogrammen aflezen: hoeveel de contante waarde bedraagt van de in aanmerking genomen kosten van het investeringsplan voor 6 jaren. Het nomogram geeft namelijk een factor aan als resultante van alle ingevoerde variabelen. Als men de reeds bekend geachte kosten van de minimuminvestering — een investering voor een capaciteit die net toereikend is voor het eerste jaar — met die factor vermenigvuldigt, kent men de bedoelde contante waarde.

Nu nemen de-nomogrammen 4 *investeringsalternatieven* in aanmerking:

— het eenfasenplan: van het begin af reeds de capaciteit bouwen voor de eindtoestand zoals die voor het 6e jaar van de omzet is geprojecteerd;

— het tweefasenplan: initieel de capaciteit bouwen voor de behoefte zoals die is geprojecteerd tot en met het 3e jaar; *zo nodig* in het 3e jaar de capaciteit zodanig uit te breiden dat zij toereikend is tot het geprojecteerde 6e jaar;

— het driefasenplan: initieel bouwen voor de geprojecteerde behoefte tot en met het 2e jaar. *Zo nodig* dan bijbouwen tot de capaciteit benodigd tot en met het 4e jaar volgens de omzetprojectie; daarna *zo nodig* nog een uitbreiding tot de geprojecteerde behoefte tot en met het 6e jaar;

— het zesfasenplan: initieel alleen bouwen voor de behoefte van het eerste jaar en elk jaar *zo nodig* bijbouwen tot de geprojecteerde behoefte van het volgend jaar.

Voor die 4 elkander uitsluitende investeringsalternatieven voor 6 jaar kan men uit de nomogrammen de contante waarde van de daarvoor in aanmerking genomen investeringskosten afleiden. Het alternatief dat de laagste contante waarde van bedoelde investeringskosten oplevert, zal het voordeligste zijn, mits de geprojecteerde groei van de omzet overeenkomt met de latere werkelijkheid.

Daarna wordt een aantal *varianten in de mogelijke omzontwikkeling* onderzocht. Die varianten zijn a.h.w. graden van pessimisme. De varianten veronderstellen, dat de geprojecteerde constante groei van de verkopen wordt afgebroken na het eerste jaar, of na het tweede jaar, of na het derde, enz. Voor ieder van die varianten kan, met behulp van de nomogrammen, voor elk van de vier alternatieve investeringsplannen, worden bepaald, hoeveel zij in contante waarde gerekend zouden kosten. Het is bijv. duidelijk dat, indien de groei van de omzet na het eerste

jaar reeds zou ophouden, het zesfasenplan altijd het voordeligste zal zijn. Want dan zal men de uitvoering van de latere fasen achterwege laten en dus minder investeren dan bij een van de andere investeringsalternatieven zou zijn gebeurd.

Tenslotte moet de ondernemer nog beslissen, welk waarschijnlijkheidspercentage hij aan de diverse omzetvarianten toekent. Bij elkaar moeten die waarschijnlijkheidspercentages 100 bedragen. Daarna wordt een naar waarschijnlijkheid gewogen gemiddelde getrokken uit de diverse conclusies. De uitkomst daarvan moet aanwijzen, welk investeringsplan vermoedelijk het voordeligste zal zijn. Dit bepaalt dus tevens, welke initiële capaciteit gebouwd moet worden of m.a.w., in hoeverre het te verantwoorden is meteen op de groei te bouwen.

Voor de praktijk is het belangrijkste resultaat van deze analyse, dat zij duidelijk aanwijst welk investeringsplan waarschijnlijk het onvoordeligste is. Hierdoor kan men grote misslagen reeds vroegtijdig vermijden. De keus voor de realisatie moet dan worden beperkt tot die investeringsalternatieven, die tot de berekende voordeligste behoren.

De methode verdient om twee redenen de aandacht:

— zij is een goed voorbeeld van de bij zulke problemen te volgen systematiek: stap-voor-stap alle relevante factoren in beschouwing nemen zonder iets over te slaan of na te laten het betrokken element te kwantificeren. Dat is altijd nodig, bij elke methode;

— bij intelligent gebruik kan deze methode een snel hulpmiddel zijn voor investeringsbeslissingen in de chemische industrie en in andere kapitaalintensieve industrieën die aan snelle veroudering onderhevig zijn.

Hilversum.

Dr. F. W. C. BLOM.

BOEKBESPREKING

T. J. Korthof: *Fiscale investeringsfaciliteiten. Investeringsaftrek, vervroegde afschrijving*. N.V. Uitgevers-Maatschappij AE. E. Kluwer, Deventer-Antwerpen, z.j., 111 blz., f. 4,95.

Op 1 juli jl. bestond de vervroegde afschrijving 12½ jaar. De investeringsaftrek is een jonger broertje dat de 10 jaar nog niet is gepasseerd. Over dit koppel heeft T. J. Korthof een boekje open gedaan. Vanzelfsprekend zijn het bijzondere personages als op zo'n jeugdige leeftijd reeds een geschrift aan hen wordt gewijd. Zij behelzen dan ook een uitermate weerbarstige materie die op duidelijke wijze aantoonde, dat een hedendaagse op macro-economische leest geschoeide conjunctuurpolitiek tot barre consequenties in het micro-economische vlak kan voeren. In dit chaotisch aandoend geheel een zekere ordening te brengen en dit bovendien in een didactisch jasje te steken, is de opgaaf die de schrijver zich heeft gesteld.

De regelingen zelf zijn eenvoudig van aard en in weinig woorden uiteen te zetten. Maar bij de toepassing in de praktijk doemen allerhande moeilijkheden op, die om een oplossing vragen. Teneinde ook hiervan een beeld te geven heeft de schrijver het boekje rijkelijk gelardeerd met jurisprudentie. De genoemde moeilijkheden zijn aan elke wettelijke regeling eigen. Wat echter de investeringsaftrek en

de vervroegde afschrijving juist zo ingewikkeld maakt is het feit dat zij vele malen zijn geschorst en bij wederinvoering telkens geheel of op onderdelen wijzigingen hebben ondergaan. De ondernemer die geregeld bedrijfsmiddelen aanschaft of afstoot, krijgt dus al spoedig met uiteenlopende fiscale behandelingen voor de verschillende onderdelen van zijn productie-apparaat te maken.

Om de ondernemer wegwijs te maken, zet de schrijver in een zeventigtal bladzijden uiteen, wat de investeringsaftrek, de desinvesteringsbijtelling en de vervroegde afschrijving inhouden en hoe zij moeten en kunnen worden gehanteerd. In de tekst zijn enige voorbeelden verwerkt, die verhelderend werken. Voor dagelijks gebruik van meer belang zijn de bijlagen waarin handige overzichten zijn opgenomen van de vele wijzigingen die in de loop der jaren hebben plaatsgevonden. Naast enige tabellen vindt men daar een alfabetische lijst waarin voor meer dan 150 bedrijfsmiddelen — van *aandelen* tot *zomerhuisjes* — wordt aangegeven of ze in aanmerking komen voor fiscale begunstiging, terwijl tevens wordt verwezen naar de tekst en zo mogelijk naar jurisprudentie. Het zijn vooral deze bijlagen die het tot een erg praktisch boekje hebben gemaakt. De schrijver komt daarvoor alle lof toe.

Tenslotte enige kleinigheden. Op blz. 70 wordt vermeld,

dat de verlaging van de vennootschapsbelasting op 1 juli 1963 ingaat. Dit moet zijn: 1 januari 1963. Veelvuldig komt het woord *faciliëren* voor. Wanneer men van het zelfstandig naamwoord *faciliteit* een werkwoord wil afleiden, ligt *faciliteren* meer voor de hand.

Uitgever Kluwer volhardt nog steeds in de gewoonte de markt te verrijken met boeken zonder jaartal. Daarop wees ik reeds eerder in dit blad. Het is een eigenaardige gewoonte naar de reden waarvan men slechts kan raden.

Drs. J. C. P. A. VAN ESCH.
's-Gravenhage.

Wat betekent

executele

door de

Kas-Associatie

Aanwijzing van de Kas-Associatie als executeur-testamentair verzekert een boedelbehandeling in absolute onpartijdigheid (in samenwerking met uw notaris) door een instelling, ervaren in vermogensbeheer en beschikkende over deskundigen op het gebied van erfrecht.

KAS-ASSOCIATIE

spuistraat 172 amsterdam

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Er is een tijd geweest, dat in de verhouding schatkistbiljetten/schatkistpromessen de laatsten een kwantitatief

belangrijke rol speelden. De beweging in het bedrag aan uitstaande biljetten toont echter een veel stabielere beloop dan de ontwikkeling bij de promessen. Wij beleven thans een lage eb bij deze promessen. Half oktober was nog slechts f. 278 mln. in circulatie en daar zal voor het einde der maand nog wel een stukje van worden afgeknabbeld. Ter vergelijking: ultimo 1959 was f. 539 mln. in omloop

en eind 1958 f. 2.212 mln.

Het bedrag aan schatkistbiljetten is in het lopende jaar per saldo vrijwel stabiel gebleven. Een neveneffect van de in januari herziene afgiftpolitiek van schatkistpromessen, nl. meer gericht op het samenvallen van de termijn van het papier met de vervaldatum van de voorlopige aanslagen in de vennootschapsbelasting, zou kunnen zijn dat de markt na de belastingbetaling met een tekort aan kortlopend papier wordt geconfronteerd. Dit is een probleem, omdat juist omstreeks deze tijd de behoefte groeit aan papier, dat tegen het einde van het jaar vervalt. Papier met zodanige looptijd is thans niet beschikbaar. Mocht de Schatkist tot een tender besluiten, dan is het lang niet zeker, dat men ook dit kortlopend papier zou aanbieden. Men mag hieruit wel concluderen, dat t.a.v. aanbod en behoefte wat de termijn betreft nog lang geen volledige harmonie bestaat. Met een stelsel van wekelijks tenders zou deze situatie gemakkelijker kunnen worden bereikt.

Het kasreservepercentage

VASTGOEDBELEGGINGSFONDS IMMOFUND

UITGIFTE van

2400 participatiebewijzen aan toonder

Ondergetekende bericht, dat zij de inschrijving op bovengenoemde participatiebewijzen openstelt op

MAANDAG 29 OCTOBER 1962,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

ten kantore van

**NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.,
ZUIDHOLLANDSE BANK N.V.,
ZUIDHOLLANDS EFFECTENKANTOOR N.V.,**

te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voor zover aldaar gevestigd,

tegen de prijs van f 1020,- per participatiebewijs,

op de voorwaarden van het Bericht d.d. 22 oktober 1962.

Exemplaren van het Bericht en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de kantoren van inschrijving.

N.V. BEHEER- EN BELEGGINGSMAATSCHAPPIJ IMMOFUND

Rotterdam, 22 oktober 1962.

blijft in de nieuwe kasreserveperiode op 6 pCt. gehandhaafd. Ook per eind september zijn de banken en boerenleenbanken gezamenlijk binnen het kredietplafond gebleven, zodat ook in de volgende, op 15 november beginnende, periode geen verplichte deposito's behoeven te worden aangehouden. Uit hoofde van monetaire politiek zullen derhalve voorlopig geen verkrappende factoren van kracht zijn, tenzij De Nederlandsche Bank uit de aangezwollen openmarktportefeuille bereid zou zijn papier af te geven.

Kapitaalmarkt.

Er schijnt een langzaam groeiend wantrouwen te ontstaan in de continuïteit van de hoogconjunctuur. Het lijkt geen twijfel, dat in vele bedrijfstakken de concurrentie zich verscherpt en dat de prijzen onder een benedenwaartse druk komen. Dit geldt niet alleen voor ons land, eenzelfde ontwikkeling kan men ook in andere landen, o.a. Duitsland, waarnemen. Misschien ligt het voorsnog lichte gevoel van onbehagen ten grondslag aan de koersvorming ter beurze. Nergens is de ontwikkeling florissant, waarbij de Duitse beurzen wel het slechtste uit de bus komen.

Tracht men zich voor de gehele economie aan de hand van cijfers een beeld te vormen, dan lijkt er voor pessimisme nauwelijks reden. De arbeidersbezetting in de industrie blijft toenemen, de produktie gaat vrijwel gestadig, zij het langzaam, omhoog. De orderontvangst mag niet slecht worden genoemd, de voorraden onverkocht produkt nemen wel toe, doch de Conjunctuurtest van het C.B.S. van oktober tekent hierbij aan, dat 75 pCt. der ondernemingen de voorraden normaal acht, tegen vorige maand 70 pCt. Slechts de orderpositie, uitgedrukt in maanden werk, loopt naar beneden. Eind september 1961 bedroeg het indexcijfer voor de industrie exclusief de chemische nijverheid 98, september dit jaar 89. Waar de orderpositie ons enig inzicht in de toekomst geeft, kan men zich voorstellen, dat het teruglopen toch wenkbrauwen doet fronsen. Zolang echter het bedrijfsleven heel vaak geen raad weet om klaar te komen, vraagt men zich af, of de vermindering van de orderportefeuille juist niet tot evenwichtiger verhoudingen bijdraagt. De ontwikkeling wordt eerst gevaarlijk wanneer men door het evenwichtspunt heen zou schieten, maar daarvan is thans nog geen sprake.

HET MINISTERIE VAN DEFENSIE (MARINE)

vraagt een

ECONOOM

voor het uitvoeren van bedrijfseconomische onderzoekingen en het geven van advies in organisatorische zaken.

Doctoraal examen economie (bedrijfseconomische richting) vereist. Leeftijd tot 40 jaar.

Salariëring afhankelijk van ervaring.

Schr. soll. te richten aan de Sectie Personeelsvoorziening van het bureau Personeelszaken Ministerie, Kon. Maria-laan 17 te 's-Gravenhage.

Wanneer men de bedrijfsberichten van de laatste tijd beschouwt, waardoor men inzicht krijgt in de gang van zaken in het nabije verleden, is er ook weinig reden tot pessimisme. De meerderheid van de mededelingen luidt in optimistische toon. Berichten en resultaten van: A.K.U., Wyers, Kemo, Kemkes, Bronswerk, Bervoets, Hoogenbosch, een willekeurige greep uit de afgelopen week, tonen dit aan.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	27 dec. 1961	H. & L. 1962	12 okt. 1962	19 okt. 1962
Algemeen	410	431 — 315	322	315
Intern. concerns	566	594 — 414	425	414
Industrie	366	396 — 302	312	306
Scheepvaart	184	186 — 133	136	134
Banken	253	270 — 221	234	234
Handel enz.	160	171 — 132	138	136

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

ECONOOM RECHTVAARDIG BESTUURDER DYNAMISCH ONDERZOEKER FLEXIBEL DOORZETTER

20-jarige internationale ervaring in

practisch management - research - hogere opleidingen

bekend met nieuwe ontwikkeling in bedrijfsorganisatie en informatiesystemen, zoekt andere werkring in management- of advies-functie.

Br. no. E.-S.B. 47-1, Postbus 42, Schiedam.

EERSTE NEDERLANDSCHE

PENSIOENREGELINGEN

RISICO-HERVERZEKERING VAN PENSIOENFONDSEN

BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN
JOHAN DE WITTLAAN 50 'S-GRAVENHAGE
POSTADRES: POSTBUS 5 TEL. (070) 5143 51

Aandelenkoersen.	27 dec. 1961	12 okt. 1962	19 okt. 1962	New York.	27 dec. 1961	12 okt. 1962	19 okt. 1962
Kon. Petroleum	f. 126,70	f. 141,60	f. 140,70	Dow Jones Industrials	731	586	573
Philips G.B.	f. 246,10	f. 135,80	f. 132	Rentestand.			
Unilever	f. 189,70	f. 126	f. 122,30	Langl. staatsobl. a)	4,12	4,34	4,32
Robeco	f. 252,50	f. 198	f. 196	Aand.: internationalen a)	2,83 b)		3,49
Hoogovens, n.r.c.	776	511	486	lokale a)	3,55 b)		4,18
A.K.U.	404 ¹ / ₄	343 ¹ / ₄	341 ¹ / ₄	Disconto driemaands schatkist- papier	1 ¹ / ₄	2	1 ³ / ₄
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	1.070	690	690				
Zwanenberg-Organon	1.024	805	789 ¹ / ₂				
Interunie	f. 228	f. 174	f. 172				
Amsterd. Bank	396	371	364 ¹ / ₂				

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.
b) 19 december. C. D. JONGMAN.

N.V. ELECTROLOGICA

Fabriek van Elektronische Reken- en Administratiemachines

te Amsterdam wenst met het oog op verdergaande expansie en de bouw van een nieuwe fabriek te Rijswijk (Z.H.) over te gaan tot uitbreiding van de hoogste leiding van de N.V. In dit verband wordt voor de leiding van het bedrijf gezocht een

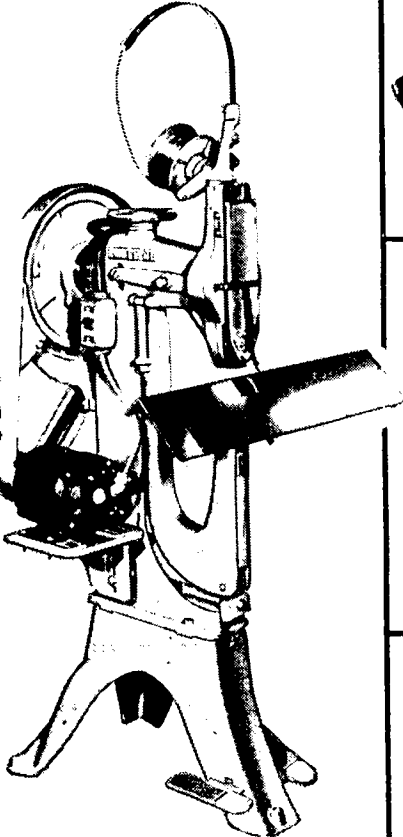
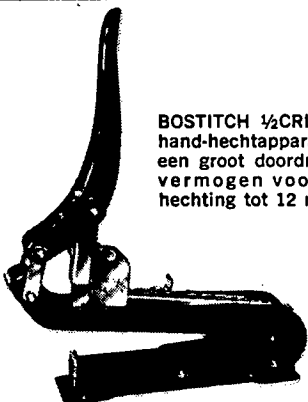
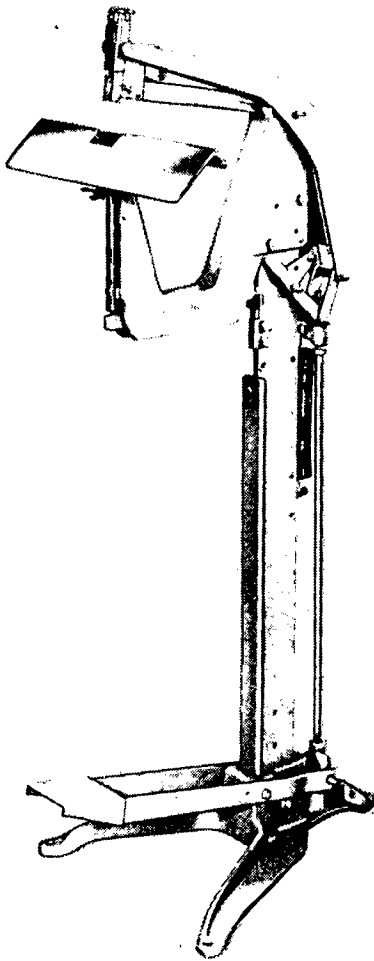
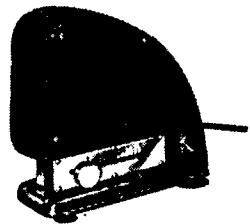
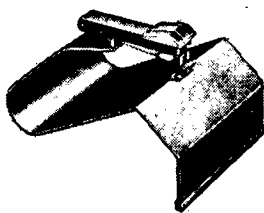
ADJUNCT-DIRECTEUR

Deze functionaris werkt op collegiaal niveau nauw samen met de technisch adjunct-directeur, wiens hoofdtaak ligt in de leiding van het onderzoek- en ontwikkelingslaboratorium. Het nieuw aan te stellen directielid coördineert de activiteiten van bedrijfsleiding, administratie, inkoop, personeelszaken en test- en servicegroep. Gezien de zware eisen die gesteld worden aan het organisatorisch en leidinggevend vermogen is een uitgesproken goede ervaring in een leidende positie in het bedrijfsleven voorwaarde voor een benoeming in deze functie. Een opleiding op academisch niveau is vereist, doch niet gebonden aan het vakgebied van de elektronica, omdat de functie in de eerste plaats beroep doet op managerskwaliteiten. Leeftijd 35-50 jaar.

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven met inlichtingen over leeftijd, opleiding en praktijk en vergezeld van een recente pasfoto vóór 5 november a.s. aan de **Nederlandsche Stichting voor Psychotechniek**, Wittevrouwenkade 6, Utrecht, onder nummer E.S.B. 363576.

Voor het hechten van blocs, brochures en tijdschriften
voor kleine of voor grote oplagen

heeft **BOSTITCH** de meest geschikte hechtmachine

 <p>BOSTITCH No. 7 de bedrijfszekere elektrische draadhechtmachine voor grote hoeveelheden hechtwerk tot 22 mm dikte. In een oogwenk om te zetten van vlak- tot zadelhechting.</p>	 <p>BOSTITCH 1/2CRL is een hand-hechtapparaat met een groot doordringingsvermogen voor bloc-hechting tot 12 mm.</p>	 <p>BOSTITCH EHFS is een uitermate praktische machine voor vlak- en zadelhechting. Ideale machine voor b.v. huisdrukkerijen. Werkt met voorgevormde hechtlieden, maximale hecht-dikte ca. 10 mm.</p>
 <p>BOSTITCH Bostomatic, het elektrische hechtapparaat met micro-switch. Speciaal geschikt voor kantoren, waar grote hoeveelheden circulaire, folders enz. voor b.v. direct mail campagnes gehecht moeten worden.</p>	 <p>BOSTITCH B-8 Zadelhechtmachine voor kantoorgebruik, waarmede met gemak brochures van ruim 100 pagina's nauwkeurig in de rug gehecht kunnen worden.</p>	

BOSTITCH, INC., U.S.A.

Geautoriseerd Vertegenwoordiger
DEKKER-VERPAKKING N.V.
W. Fenengastraat 21, Amsterdam
Tel. 59765 (4 lijnen)

hechten beter—hechten sneller

*wettig gedeponeerd

Complete loonadministratie

voor alle bedrijven

- Loonspecificaties
- Per man per week cumulatieve totalen
- Cumulatieve loonverdeling naar kostensoort en -plaats
- Loonlijsten per week met cumulatieve journaalposten
- Jaarverzamelloonlijsten
- Geld gevuld in de loonzakjes (volledig verzekerd)
- Verzending door geheel Nederland
- Volledige aanpassing aan de eisen van uw bedrijf

N.V. Instituut voor Electronische Administratie

Glashaven 10A, Tel. (010) 12.57.51 - 12.78.43
POSTBUS 1288 - ROTTERDAM

Bij het Secretariaat van de Commissie Vervoervergunningen, Benoordenhoutseweg 19 te 's-Gravenhage, kunnen op de afdeling Economisch Onderzoek worden geplaatst

a. **ECONOOM**

als plaatsvervangend chef van de Afdeling, wiens werkzaamheden in hoofdzaak zullen bestaan uit het verrichten van economische onderzoeken op het gebied van het vervoer en het bestuderen van actuele vervoersproblemen — vac. no. 2-2012/7188.

Veristen: Doct. examen economie, kennis van de vervoers-economie en enkele jaren praktijkervaring.

Aanstelling zal geschieden in de rang van referendaris IIe kl. of referendaris.

Salarisgrenzen van f. 693,— tot f. 1.036,— en van f. 933,— tot f. 1.216,— per maand, excl. huurcomp. en vakantietoeslag. Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

b. **ECONOMISCH MEDEWERKER**

die zal worden belast met het financieel-economisch beoordelen van ondernemingen, werkzaam in het wegvervoer en het bewerken en interpreteren van kwantitatieve gegevens betreffende het vervoer — vac. no. 2-2076/7188.

Veristen: b.v.k. Kandidaatsexamen economie (bedrijfs-economische richting). Eventueel M.O. Economie.

Aanstelling zal geschieden in de rang van Commies of Commies A.

Salarisgrenzen van f. 515,— tot f. 711,— en van f. 621,— tot f. 814,— per maand, excl. huurcomp. en vakantietoeslag.

Soll. onder het bij de gewenste functie genoemde vacaturenummer (in linkerbovenhoek env. en brief) te zenden aan het bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid Prins Mauritslaan 1, Den Haag.

GEMEENTE ZAANDAM

Burgemeester en Wethouders van Zaandam roepen sollicitanten op voor de functie van

wetenschappelijk medewerker

bij het Sociografisch Bureau Zaanstreek te Zaandam, voor het verrichten van zelfstandig onderzoek op sociaal-psychologisch terrein.

Deze functionaris zal tevens worden belast met de verzorging van de publikaties.

Eisen: drs. psychologie of sociologie

Salaris nader overeen te komen.

Brieven te richten aan het college van Burgemeester en Wethouders te Zaandam.

Bij de Nederlandse Organisatie voor
Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek (Z.W.O.)

is de functie ingesteld van

directie-medewerker voor de sociale wetenschappen

Deze functie is vooral gericht op de bevordering en de coördinatie van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek in Nederland.

Hiervoor wordt in de eerste plaats gedacht aan een Dr. (of Drs.) in de Sociologie of Psychologie, doch ook Economen, Sociaal-Geografen e.d. kunnen solliciteren.

Nodig zijn wetenschappelijke ervaring en belangstelling voor organisatorische en administratieve problemen. Enige kennis van de Nederlandse universitaire en wetenschappelijke wereld strekt tot aanbeveling.

Salariëring overeenkomstig het universitaire wetenschappelijke rangenstelsel; eigen pensioenregeling.

Sollicitaties richten aan Directeur Z.W.O., Lange Voorhout 60, Den Haag.

CENTRAAL BEHEER

Instelling van onderlinge VERENIGINGEN voor VERZEKERING EN DIENSTVERLENING ten behoeve van het bedrijfsleven.

PENSIOEN-RISICO:

collectieve ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering.

BRAND-RISICO:

brand- en bedrijfsschadeverzekering van industriële en andere objecten.

MOLEST-RISICO:

verzekering tegen oorlogsschade, stormschade en andere risico's.

VERVOER-RISICO:

transportverzekering van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

WET-RISICO:

bedrijfs-w.a.-verzekering, motorrijtuigverzekering, ongevallenverzekering voor inzittenden van automobielen.

**VERENIGING
VOOR CENTRALE
ELEKTRONISCHE
ADMINISTRATIE
(C.E.A.):**

loon-, voorraad-, debiteurenadministratie, facturering enz. met behulp van elektronische apparatuur.

Geniet de voordelen van aansluiting bij deze verenigingen.

*Onderling
kosten
dragen
betekent
kosten
besparen*

CENTRAAL
C.B.
BEHEER

BOS EN LOMMERPLANTSOEN 1 AMSTERDAM-W. TEL. 134971-POSTBUS 8400